El cicle evolutiu i les psicoteràpies

Livia Jarque Llamazares

PID_00151610

UOC
Universitat Oberta de Catalunya
www.uoc.edu

Cap part d'aquesta publicació, incloent-hi el disseny general i la coberta, no pot ser copiada, reproduïda, emmagatzemada o transmesa de cap manera ni per cap mitjà, tant si és elèctric com químic, mecànic, òptic, de gravació, de fotocòpia o per altres mètodes, sense l'autorització prèvia per escrit dels titulars del copyright.

Índex

Introducció 5

1. Del cicle evolutiu individual al familiar 7
1.1. El cicle vital segons Erik Erikson 7
1.1.1. La infància fins als dos anys 9
1.1.2. La infància dels dos als quatre anys 10
1.1.3. L'edat del joc 11
1.1.4. L'edat escolar 12
1.1.5. Adolescència 13
1.1.6. Joventut 15
1.1.7. Maduresa 16
1.1.8. Senectut 16
1.2. El cicle vital familiar 17
1.2.1. Marxar de casa / El festeig 19
1.2.2. Formar una parella estable 21
1.2.3. Ser pares 22
1.2.4. Creixement dels fills 24
1.2.5. L'adolescència 25
1.2.6. Els fills marxen de casa 25
1.2.7. Famílies en la vida tardana 27

2. Dificultats i problemes en l'evolució: el paper de la psicoteràpia 28
2.1. Marxar de casa / Període de festeig 28
2.1.1. Problemes i context terapèutic 28
2.1.2. Quina és la diferència entre la teràpia individual i la familiar? 28
2.2. Formar una parella estable 29
2.2.1. Problemes i context terapèutic 29
2.2.2. Quina és la diferència entre la teràpia individual i la familiar? 29
2.3. Ser pares 30
2.3.1. Problemes i context terapèutic 30
2.3.2. Quina és la diferència entre la teràpia individual i la familiar? 30
2.4. Creixement dels fills 31
2.4.1. Problemes i context terapèutic 31
2.4.2. Quina és la diferència entre la teràpia individual i la familiar? 31
2.5. Conquerir l'adolescència 31
2.5.1. Problemes i context terapèutic 32

2.5.2. Quina és la diferència entre la teràpia individual i la familiar? 32
2.6. Els fills marxen de casa 33
2.6.1. Problemes i context terapèutic 33
2.6.2. Quina és la diferència entre la teràpia individual i la familiar? 33
2.7. Famílies en la vida tardana 33
2.7.1. Problemes i context terapèutic 34
2.7.2. Quina és la diferència entre la teràpia individual i la familiar? 34

3. Variacions del cicle evolutiu normatiu i psicoteràpia 35
3.1. Malalties cròniques i discapacitats 35
3.2. Mort 36
3.3. Famílies monoparentals 36
3.4. Divorcis i separacions 37
3.5. Parelles homosexuals 37
3.6. Parelles reconstituïdes 38
3.7. Parelles multiculturals 38

4. El cas de la família Pérez 40

5. El cas d'un circ que va oblidar un ratolí o els terrors infantils 44

Bibliografia..... 49

Introducció

Sovint les persones ens definim cronològicament, és a dir, per edat ("tinc 13 anys"). Aquesta definició cronològica evoca, inherentment, informació biològica, social, familiar, etc. ("tinc capacitat reproductora", "vaig a l'escola", "sóc filla"), però el que fa, principalment, és situar-nos dins una perspectiva lineal i longitudinal:

Al llarg de la història de la psicologia han sorgit moltes teories explicatives del desenvolupament psicològic humà. Algunes es basen en la individualitat, altres consideren aquesta individualitat matisada per aspectes socioculturals, però són escasses les que inclouen tota la família com a objecte d'estudi.

Adoptar una teoria o l'altra permet d'obtenir diferents punts de vista sobre un mateix fet, l'evolució de l'ésser humà. I, per tant, diferents maneres d'intervenir en les demandes que verbalitzen els subjectes davant d'una crisi en la seva evolució.

L'objectiu d'aquest mòdul passa per mostrar dos processos d'evolució ben diferenciats, tot i que tenen múltiples connexions: el cicle evolutiu individual i el cicle evolutiu familiar. El primer el podríem relacionar amb aquest procés lineal i longitudinal individual, mentre que el segon es presenta com a circular i, tot i mantenir una longitudinalitat, també inclou aspectes transversals.

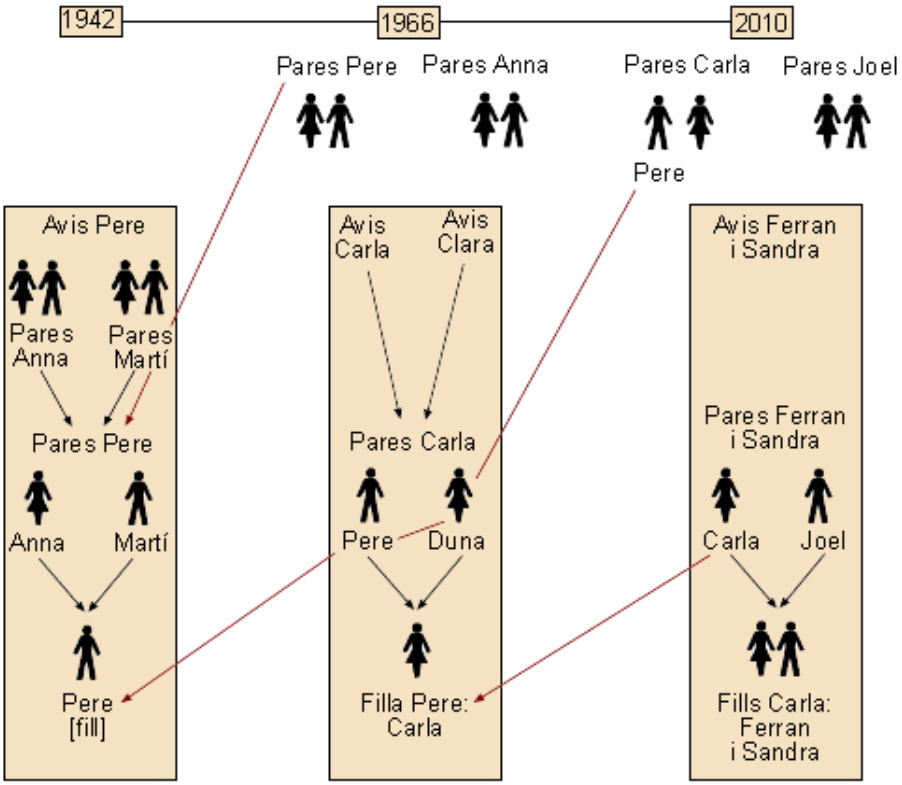

Aquesta figura mostra la idea que el cicle vital familiar planteja: l'individu exerceix diferents rols en moments diferents (igual que el cicle vital individual), però afegeix la idea que un mateix individu està exercint diferents rols en un mateix moment. Per exemple, un home pot ser avi si ens fixem en els seus néts; pare, si ens fixem en els seus fills; i fill, si ens fixem en els seus propis pares.

> Cada individuo pertenece a diferentes subsistemas en los que posee diferentes niveles de poder y en los que aprende habilidades diferenciadas. Un hombre puede ser un hijo, sobrino, hermano mayor, hermano menor, esposo, padre y así sucesivamente. En diferentes subsistemas se incorpora a diferentes relaciones complementarias. Las personas se acomodan en forma de calidoscopio para lograr la reciprocidad que posibilita las relaciones humanas. [...] La organización en un subsistema de una familia proporciona un entrenamiento adecuado en el proceso de mantenimiento del diferenciado "yo soy", al mismo tiempo que ejerce sus habilidades interpersonales en diferentes niveles. (Minuchin, 1977, p. 88)

Un altre dels objectius del mòdul serà l'estudi dels problemes i les dificultats que sorgeixen en aquest tipus de cicles familiars i el paper que hi té la psicoteràpia. Finalment, volem mostrar-vos alguns cursos alternatius als cicles evolutius normatius, que es donen tant en el cicle evolutiu individual com en el familiar, i que són igualment mereixedors d'estudi i d'intervenció terapèutica.

1. Del cicle evolutiu individual al familiar

Si fem una mica d'història ens resultarà fàcilment comprensible el fet que presentem el cicle familiar com a quelcom posterior a l'individual. No ha estat fins als anys cinquanta que la família ha començat a ser objecte d'estudi en la pràctica terapèutica. Anteriorment, la família havia estat considerada un factor molt influent, però extern.

Les primeres teories referents a l'evolució de l'ésser humà es basen en la individualitat (per exemple, la teoria psicosexual de Sigmund Freud). Malgrat tot, alguns autors ja van introduir certs aspectes socioculturals en el desenvolupament psicològic individual. Aquest és el cas d'Erik Erikson i la seva teoria psicosocial.

1.1. El cicle vital segons Erik Erikson

La teoria d'Erik Erikson (1963) s'emmarca dins de les teories de cicle evolutiu individual, tot i admetre certes influències de factors socioculturals externs. Creiem que resulta una teoria adequada per a permetre, més endavant, una evolució cap al cicle vital familiar. Això no vol dir que aquesta sigui l'única teoria vàlida de cicle vital individual, ja hem mencionat Freud, i n'hi ha d'altres centrades en aspectes concrets com la de Piaget, Kohlberg, etc. que responen a una visió individual. Però creiem que la teoria d'Erikson permet d'anar entreveient la possibilitat d'incloure la família en el cicle vital fins a arribar al cicle familiar com a tal.

Erik Homberger Erikson va néixer el 1902 a Alemanya. Va estudiar amb Anna Freud i August Eichorn, i va esdevenir un dels primers psicoanalistes (malgrat no tenir el títol de Medicina) a ocupar-se de la psiquiatria infantil. Erik Erikson entén el cicle vital com un procés social, divisible en vuit etapes. Aquestes etapes tenen l'origen en la teoria psicosexual de Sigmund Freud (oral, anal, fal·licoedipal, latència i genital), però Erikson les amplia a partir de considerar els determinants socials en el desenvolupament de la personalitat. L'autor defensa la idea que els conflictes principals en la vida primerenca no es deuen només a la frustració d'instints sexuals, sinó que molts d'aquests conflictes resulten de l'oposició plantejada entre les necessitats, els desitjos i les expectatives del nen davant les limitacions del seu medi socioafectiu, econòmic i cultural. Alhora, Erikson redefineix el concepte d'ego que, en comptes de ser considerat un servidor impotent d'instints bàsics o del medi, passaaser considerat un element central en la personalitat, que negocia entre les necessitats de l'organisme i les demandes externes.

Esquerra: Erik Homberger. Centre: Anna Freud. Font: arxiu d'imatges de la Biblioteca Nacional Austríaca, Viena. Dreta: Sigmund Freud.

Així, doncs, el cicle vital d'Erikson consta de vuit etapes, cadascuna de les quals enfronta l'individu a una tasca important de desenvolupament. Cada etapa planteja a l'individu una crisi de desenvolupament, és a dir, un punt crucial en la vida en què cal enfrontar-se a noves tasques evolutives i resoldre-les. La superació d'aquesta crisi s'entén com una superació de l'ego que es tradueix en una dimensió de força augmentada, mentre que la no-superació s'entén com a vulnerabilitat de l'ego.

A continuació us presentem més detalladament les etapes de la teoria d'Erik Erikson (adaptat d'Erikson, 1963, i Lowe, 1974):

	Tasca	Edat	Nom de l'etapa
Evolució cronològica longitudinal	Confiança *vs.* desconfiança	de 0 a 2 anys aproximadament	La infància fins als dos anys
	Autonomia *vs.* vergonya i dubte	de 2 a 4 anys aproximadament	La infància dels dos als quatre anys
	Iniciativa *vs.* culpa	de 5 a 7 anys aproximadament	L'edat del joc
	Competència *vs.* inferioritat	de 6 a 12 anys aproximadament	L'edat escolar
	Identitat *vs.* dispersió d'activitats	de 13 a 19 anys aproximadament	Adolescència
	Intimitat *vs.* aïllament	de 20 a 30 aproximadament	Joventut
	Generativitat *vs.* estancament	de 30 a 65 aproximadament	Maduresa
	Integritat de l'ego *vs.* desesperació	després dels 65 anys	Senectut

Reflexió

Quan una persona arriba a certes etapes, el més probable és que hagi d'interaccionar amb altres persones (a l'escola, a la feina, a la universitat, etc.). Aquesta interacció permet a l'individu d'incloure altres persones en el seu cicle vital. És precisament aquest fet el que porta una persona a viure un cicle vital familiar. Malgrat tot, ja hem dit que aquesta idea va ser posterior al desenvolupament de la teoria d'Erik Erikson, per això l'autor només parla des del vessant individual. Haurem d'esperar a la visió sistèmica per entendre com l'individu, alhora que evoluciona com a tal, ho està fent com a element de la família.

Resum

Erik Erikson, en la seva teoria de cicle vital, desenvolupa les etapes psicosocials de Freud, però emfatitza els determinants socials del desenvolupament de la personalitat.

Es considera que els principals conflictes que es donen en la vida primerenca estan causats, parcialment, per la frustració d'instints sexuals, però majoritàriament són fruit de l'oposició entre les necessitats i els desitjos del nen, juntament amb les expectatives i limitacions del seu medi cultural.

Aquest enfocament conceptualitza l'ego com un element en la personalitat que regula i coordina les necessitats de l'organisme i les demandes del medi.

Es divideix el cicle vital individual en vuit etapes, en què cadascuna planteja a l'individu, en termes de tasca, una crisi de desenvolupament, és a dir, un punt crucial en la vida.

1.1.1. La infància fins als dos anys

Ens trobem en el primer any de vida del nadó. Segons l'autor, l'individu ha de fer front al primer repte important de la seva vida. La solució d'aquesta qüestió té un efecte profund sobre la resta de desenvolupaments posteriors del subjecte.

El nadó, en aquest període, no sap si **confiar** en els objectes i les persones del seu medi o **desconfiar-ne** (element bàsic en la superació de l'etapa). Per a confiar en les coses cal que el nadó trobi satisfetes les seves necessitats. El fet de sentir confiança en el medi li proporciona un bon marc per a tenir confiança en si mateix: l'autoconfiança, que es fa palesa mitjançant una relació amb el medi basada en la seguretat. Si, al contrari, el nadó, cada cop que sent una necessitat, també sent una frustració, adquirirà un sentiment de desconfiança, la qual cosa el portarà a relacionar-se amb el seu entorn de manera reservada, amb suspicàcia i molta preocupació per la seva seguretat.

Les necessitats que el nen experimenta no les pot resoldre per si mateix, sinó que necessita que el seu medi li proporcioni aquesta satisfacció. Per tant, el nadó es relaciona amb el medi *rebent*, és a dir, no fa accions, sinó que es manté a l'expectativa, rep el que li donen.

A més de sentir la necessitat de satisfacció, cal que aquest sentiment sigui quelcom segur i consistent. La mare que proporciona satisfacció d'aquesta manera provoca en el nadó un sentiment d'acceptabilitat, de ser bo i digne de ser estimat. Aquests sentiments són necessaris per a elaborar el sentiment de **confiança bàsica**. En cas de no-satisfacció, el nen es troba en la situació contrària i desenvolupa un sentiment de **desconfiança**.

De tota manera, E. Erikson inclou la noció del canvi en la seva teoria de la personalitat i, per tant, creu que aquesta situació de confiança o desconfiança pot canviar en el curs del desenvolupament de la personalitat de l'individu. Per exemple, un nadó amb un sentiment de confiança bàsica, a mesura que

creix deixa de relacionar-se amb el patró **rebre** per a passar a tenir un patró més **actiu** (participa en les interaccions amb el medi). Si en aquesta demanda activa rep una negació, això podria afectar el seu nivell de confiança.

Resum

- L'**èxit** (resolució de la tasca) produeix:
  Confiança bàsica i confiança en el jo. El nen se sent satisfet, estimat i reconegut.
- El **fracàs** (no-resolució de la tasca) produeix:
  Desconfiança de les coses, de la gent i de si mateix. El nen experimenta un dolor basat en la insatisfacció de les necessitats bàsiques.

Cas Pere, fragment 1

L'Anna es va casar jove. Des de petita havia volgut casar-se, era una gran aficionada als contes de prínceps i princeses. Cap als disset anys va conèixer el Joan, un noi molt maco i atractiu. Al cap d'un any es van casar. L'Anna desconeixia molts aspectes del Joan, igual que ell en desconeixia d'ella, però en un principi això no va resultar un problema.

Un parell d'anys després de la unió, l'Anna va quedar en estat. El Joan estava guanyant terreny a la feina i va pensar que aquell no era un bon moment per a tenir fills, i així ho va fer saber a la seva dona. Ella considerava que un príncep no hauria dit això a una princesa, i a poc a poc va anar desil·lusionant-se del seu matrimoni. L'embaràs va tirar endavant, però les discussions matrimonials també. Quan va néixer el nadó, la situació va empitjorar. El Joan matinava molt per qüestions de feina i el fet que el nen plorés el posava nerviós. A més, no acceptava que l'Anna no escoltés els seus problemes perquè havia d'atendre el nen. Ella, en un intent de salvar el matrimoni, va decidir no fer tant de cas dels plors del seu fill i fer-ne més dels del marit.

Reflexió

Com creieu que el nadó de l'Anna i el Joan resoldrà la tasca que proposa Erik Erikson?

1.1.2. La infància dels dos als quatre anys

En aquesta etapa, el desenvolupament de les capacitats perceptuals i musculars del nen aguditza molt més la interacció activa amb el medi. L'autor dibuixa dues possibles línies d'interacció: **retenir les coses** i **deixar-les anar**.

En aquesta interacció el nen s'està reafirmant com a tal, però el seu medi pot oposar-s'hi i, fins i tot, arribar a un conflicte, sobretot pel fet que el nen no és prou madur psicològicament per direccionar d'una manera adequada la interacció amb el medi. Per exemple, pot repetir una pauta d'interacció que el pares consideren inadequada i mereixedora de càstig pel fet que no associa el càstig amb la seva conducta. Si aquesta situació es perpetua, el nen patirà un sentiment de **vergonya** i **dubte** constant (que no es pot definir com a culpa precisament per la immaduresa psicològica). Més endavant, quan la seva maduresa es desenvolupi plenament, el nadó tindrà un control superior de les seves conductes que li permetrà de regular les interaccions i d'evitar moltes situacions conflictives, tindrà **autonomia**. Malgrat tot, la conducta desitjable no ha de coincidir necessàriament amb la que dictamina el vessant conscient (el superego), el mateix desig d'autonomia pot portar el nadó a una interacció indesitjada pel medi.

Si l'ambient en què es desenvolupa el nadó és de confiança, el nadó acaba dominant el seu nivell d'autonomia, adequant-lo a una bona relació amb el medi i amb ell mateix.

Al contrari, el nadó pot veure's qüestionat constantment, cosa que el pot portar a experimentar un sentiment continuat de vergonya i dubte.

> "El período de los dos a los a los cuatro años consiste en una serie de dilemas interconectados donde el niño, haga el esfuerzo que haga, es "castigado si actúa, y castigado si no actúa". (Lowe, 1974, p. 81)

Resum

- L'**èxit** (resolució de la tasca) produeix:
  Autonomia. El nen veu el jo com a persona amb dret propi, separada dels pares, però encara dependent.

- El **fracàs** (no-resolució de la tasca) produeix:
  Vergonya i **dubte**. Se sent inadequat, dubta de si mateix i redueix l'aprenentatge de les habilitats bàsiques, com caminar i parlar, amb l'objectiu de dissimular possibles mancances.

Cas Pere, fragment 2

L'Anna va deixar de creure en contes. Al cap de dos anys del naixement del seu fill, va prendre la decisió de separar-se. El Joan va marxar de casa. El seu fill, el Pere, començava a caminar per la casa. L'Anna es trobava en un moment delicat de la seva vida. A vegades es tancava a l'habitació i es posava a plorar. Mentre, el Pere, cansat d'esperar que la mare li portés el berenar, decidia avançar cap a ella gaudint d'aquesta nova capacitat adquirida que li permetia certa autonomia: caminar. Quan arribava al costat de la seva mare, a ella li feia molta vergonya que el seu fill la veiés plorar. Per això escridassava el nenili prohibia que tornes a desplaçar-se per la casa.

Reflexió

Com creieu que el nadó de l'Anna i el Joan resoldrà la tasca que proposa Erik Erikson?

1.1.3. L'edat del joc

Per a entendre aquesta etapa calen dos requisits: tenir molt presents les etapes anteriors i la teoria psicosexual de Freud, perquè aquesta etapa es defineix en termes molt semblants.

En l'etapa d'infantesa primerenca, la necessitat d'autonomia és encara molt més patent, més forta. Es fa d'una manera molt més coordinada, eficaç, espontània i deliberada. Segons E. Erikson, la relació principal de l'ego consisteix en un sentiment d'iniciativa on el fracàs en aquesta empresa es percep com a **culpa**. La diferència amb l'etapa anterior es basa en el fet que el dubte en si mateix i la vergonya són el resultat del fracàs en l'assoliment del sentiment d'autonomia. En canvi, en aquesta etapa el sentiment d'indignitat i culpa reflecteixen el fracàs del nen en l'adquisició d'un esperit d'**iniciativa**.

E. Erikson accepta la possibilitat que en aquesta etapa la iniciativa s'adreci cap a la demanda d'atenció per part del progenitor de sexe contrari, fent referència a un component de sexualitat (complex d'Èdip i d'Electra en Freud). El nen

tendeix a prendre iniciatives en el món dels adults, fet que el pot portar a topar-hi i fer-lo sentir culpable d'intrusió i imposició. Si el desenvolupament és normal, el nen aspira activament a identificar-se amb les persones importants de la seva vida.

El sentit d'iniciativa es veu molt influenciat pel desenvolupament del superego, el qual té el poder de produir en l'ego del nen el sentiment de culpabilitat si no segueix el dictamen de la consciència o no viu d'acord amb les prescripcions de l'ego. Però, alhora, el superego, amb una preparació i experiència apropiades, pot esdevenir un element positiu personal envers el desenvolupament normal de la personalitat del nen.

Resum

- L'**èxit** (resolució de la tasca) produeix:
  Iniciativa. El nen es decideix a actuar, interaccionar amb el medi. Quan ho fa rep l'atenció que vol i, per tant, satisfà les seves necessitats.

- El **fracàs** (no-resolució de la tasca) produeix:
  Culpa. El nen sent que quan intenta de relacionar-se amb el medi, aquest el rebutja. Se sent culpable i decideix limitar les interaccions.

Cas Pere, fragment 3

L'Anna, un temps després de la separació, se sent una mica més encoratjada. Fins i tot està disposada a mantenir noves relacions amb homes. Estima el Pere, però sent la necessitat de sentir-se una dona maca i estimada. A la feina té un company que mostra interès per ella. Aquest sentiment l'omple i la fa estar de bon humor. Quan arriba a casa està molta estona jugant amb el Pere. Quan el Pere va fer quatre anys, l'Anna va decidir portar un dia el seu company de feina, el Martí, a sopar a casa. Aquella tarda va anar a buscar el Pere a l'escola i li va dir que jugarien menys estona perquè ella tenia un convidat i havia de preparar el sopar. A més a més, el Pere havia d'anar a dormir més d'hora. El seu fill va acatar la decisió de la mare i va anaradormir abans que arribés el Martí. El sopar dels adults estava anant molt bé, ella per fi sentia que estava redescobrint sentiments de benestar i comoditat, el Martí era un home molt especial. Quan van arribar a les postres, van sentir un soroll, i l'Anna es va afanyar a disculpar-se i va explicar que era el seu fill, que es devia haver aixecat del llit. El Pere va obrir la porta. Abans que l'Anna reaccionés, el Martí ja tenia el Pere als braços i no parava de fer-li moixaines. Ell estava content, però buscava els braços de la mare. El Martí, somrient li va passar el nen a l'Anna tot dient: "És el nen més bufó que he vist mai, s'assembla a la mare". En aquell moment, l'Anna va abraçar el seu fill amb intensitat.

Reflexió

Com creieu que el Pere resoldrà la tasca que proposa Erik Erikson?

1.1.4. L'edat escolar

En aquesta etapa els nens veuen com, a poc a poc, els seus esforços es van dirigint cap a una competència social. No es tracta d'adquirir habilitats com la parla o el caminar, ara el nen ha d'enfocar el seu desenvolupament d'habilitats i coneixements cap al món adult, cal que es prepari per a fer activitats acceptables en la societat adulta.

Aquesta preparació d'habilitats es pot dur a terme en diferents contextos. El nen comença l'escolarització i, d'altra banda, casa seva continua essent un medi on aprendre.

El nen aprèn a obtenir recompenses fent el que s'espera d'un adult. És més que el fet de mostrar iniciativa o autonomia, cal actuar com a tal. A mesura que el nen va avançant, començarà a desenvolupar dues virtuts: **mètode i competència**. En un principi la finalitat és ser igual que un adult, cosa que el nen aconseguirà si no és que els seus esforços són rebutjats o travats. També tindrà un paper destacat el fet que les demandes que el nen rebi del món adult siguin coherents amb les seves tendències naturals, ja que sinó el nen es resistirà a comportar-se com l'adult que es demana.

D'altra banda, hi ha la possibilitat que el nen se senti inadaptat i **inferior**. Això passa si perd la confiança i les seves habilitats, o si creu que es troba en una posició inferior a la dels companys d'escola (cosa que el pot portar a no prosperar per por de ser incapaç). Segons l'autor, és més probable que passi en contextos on el nen no ha estat preparat prèviament per la vida a l'escola o les tasques de les etapes anteriors no han satisfet (en termes d'ego) l'individu.

Resum

- L'**èxit** (resolució de la tasca) produeix:
  Competència. Desenvolupa un sentiment de capacitat, s'implica en les tasques mostrant algunes de les seves habilitats.

- El **fracàs** (no-resolució de la tasca) produeix:
  Inferioritat. Desenvolupa un sentiment d'incapacitat que el porta a evitar demostracions d'habilitats, no se sent preparat.

Cas Pere, fragment 4

El Pere comença a anar l'escola. Als matins sempre hi va amb el Martí, que ja és el company oficial de la seva mare. Quan surt d'escola el recull la mare i l'ajuda a fer els deures. Ara ja no juguen tant, però la mare s'està amb ell fent els deures i això el reconforta. Hi ha dies que li sembla que les tasques de l'escola són força difícils, però ha vist que els adults sovint també fan números quan arriben a casa i que les coses els van bé. Creu que ell també és capaç i, a més, el Martí i l'Anna l'engresquenaarriscar-se i equivocar-se per tal d'arribar a aprendre a fer les coses.

Reflexió

Com creieu que el Pere resoldrà la tasca que proposa Erik Erikson?

1.1.5. Adolescència

La tasca que s'ha de resoldre en aquesta etapa és la constitució de la **identitat**. El noi es troba amb una sèrie de dificultats que provoquen el que E. Erikson anomena **dispersió d'activitats**.

L'adolescent és a mig camí entre nen i adult, fet que dificulta la tasca de construir-ne la identitat. Per descomptat, aquesta identitat és quelcom que es persegueix al llarg de la vida, però és en aquesta etapa que esdevé un punt crític ja que, precisament, és quan es donen molts canvis significatius en el total de la persona i, especialment, en el jo.

Cal recordar que, per a E. Erikson, la identitat de l'ego permet desenvolupar un sentit de continuïtat del jo. El seu desenvolupament pot ser considerat com una activitat central de l'ego acceptable per l'individu i pel cercle de persones que li resulten importants.

Precisament un dels recursos que utilitzen els joves per a assolir la seva identitat és crear una subcultura (cosa que podria assolir la primera part de la definició d'Erikson). El problema sorgeix quan fora de la subcultura que ell ha creat, les seves necessitats no se satisfan perquè el medi no n'aprova la identitat.

Erikson considera que assolir la identitat és un procés que implica una sèrie de tasques. La societat fa distincions entre classes socials, ètnies... ens resulta difícil trobar el nostre lloc dins d'aquests marcs (que, normalment, quan som nens no són tan patents). Aquests problemes ens porten a la dispersió, però el més probable és que, finalment, aconseguim la identitat, fet que transmet a l'individu la sensació de ser el que havia de ser i que no podria ser d'una altra manera. Per tant, l'individu se sent integrat, còmode amb si mateix i amb l'entorn físic i social que l'envolta.

Resum

- L'**èxit** (resolució de la tasca) produeix:
  Identitat de l'ego. El nen desenvolupa una perspectiva temporal, se sent segur de si mateix, capaç d'experimentar noves situacions i d'assolir nous aprenentatges, elabora creences pròpies que l'ajuden a construir la seva pròpia identitat.

- El **fracàs** (no-resolució de la tasca) produeix:
  Dispersió d'activitats. El nen se sent perdut en la perspectiva temporal, desconfia de si mateix, es mostra tímid, no s'arrisca a experimentar noves activitats que el puguin evocar al fracàs, evita nous aprenentatges per por que el medi detecti que no és capaç d'aprendre. No sap en què creure.

Cas Pere, fragment 5

El Pere sap que el Martí no és el seu pare biològic. Creu que és molt bona persona. El que no entén és com li pot agradar la seva feina, arxivant papers per als directius com la seva mare. En canvi, del seu pare pensa que no és una bona persona, que els va abandonar i que, fins i tot, el va fer culpable pel sol fet de néixer. Malgrat tot, la seva mare li va dir que treballava de bomber i això el tenia fascinat. Ell també ho volia ser de gran, salvar tothom, ser valent, fort, famós. Va anar elaborant la idea al llarg del temps fins que, finalment, ho va dir a la seva mare. La mare es va posar com una fera, li va prohibir rotundament. Tota la ràbia acumulada per l'abandonament del Joan va sortir i va dirigir-se cap al fill. Ella no volia que el Pere fos com el seu pare.

Reflexió

Com creieu que el Pere resoldrà la tasca que proposa Erik Erikson?

1.1.6. Joventut

Fins ara l'individu ha anat relacionant-se amb el seu medi. En aquesta etapa és on més protagonisme prenen les relacions socials. La gran majoria de les persones senten un desig profund de relacionar-se d'una manera íntima i compromesa amb un membre de la comunitat. Aquesta necessitat, a més, acostuma a satisfer-se amb el ritual del matrimoni.

Per a mantenir una relació **íntima** amb algú calen una sèrie d'elements. Primer de tot, és necessari que un se senti capaç d'apropar-se a una altra persona (si les tasques de les etapes anteriors s'han resolt amb èxit, el procés serà més satisfactori). Cal que tots dos se sentin autònoms per tal de poder oferir quelcom a l'altre sense percebre sentiments de pèrdua. El fet d'assolir una identitat permet que l'ego es mantingui estable, amb capacitat per a la fidelitat i altres valors prioritaris en la relació íntima.

Erikson accepta la idea de Freud, el qual diu que un dels signes de maduresa en l'individu és que tingui la capacitat d'estimar. Estimar requereix qualitats, com ara compassió, simpatia, empatia, identificació, reciprocitat, mutualitat, etc.

Si l'individu no aconsegueix establir relacions íntimes satisfactòries, se sent **aïllat** i amb un sentiment d'estranyesa, buit (pot arribar a convertir-se en obsessió de buidor) i sol.

L'individu que aconsegueix una relació íntima satisfactòria, segons Erikson, tindrà dues virtuts: **associació**, entesa com la formació d'amistats, i **afecte**, entès com un interès profund per l'altre.

Resum

- L'**èxit** (resolució de la tasca) produeix:
  Intimitat. Capacitat de lliurar-se a altres persones d'una manera íntima i de compromís.

- El **fracàs** (no-resolució de la tasca) produeix:
  Aïllament. Evita la intimitat, no se sent capaç de compartir i oferir res a altres persones, molt probablement pateix problemes d'identitat.

Cas Pere, fragment 6

El Pere va conèixer la Magda. Havien estat veïns molts anys, però no va ser fins al cap d'un temps que ella deixes l'edifici, que es van trobar en un supermercat i van decidir fer un cafè. De seguida van mostrar interès l'un per l'altre i van començar a sortir. La Magda li va dir al Pere que ella volia formar una família i gaudir de la seva parella el màxim de temps diari. El Pere, que era bomber, sabia que la seva feina no li permetria estar a l'alçada de la demanda de la Magda. A partir d'aquell moment la relació es va tornar tensa, perquè el Pere no se sentia capaç d'explicar-liala Magda la seva por (que es basava en un record de la seva pròpia infantesa). Van acabar deixant la relació.

Reflexió

Com creieu que el Pere resoldrà la tasca que proposa Erik Erikson?

1.1.7. Maduresa

Per a Erikson, igual que per a Freud, **estimar** i **treballar** són signes de maduresa. Erikson va utilitzar el terme **generativitat** per a descriure la necessitat d'un treball productiu permanent i d'atenció.

Aquesta etapa acostuma a ser la més productiva, perquè l'individu estableix probablement la seva vocació, educa la seva família i adquireix una reputació respectable en el seu entorn.

En aquesta etapa l'individu haurà d'utilitzar tots els èxits de les etapes anteriors, ja que aquesta és una etapa on s'acostuma a donar molt. Tenir fills és veritablement important en la vida de les persones, i tenir-ne cura implica poder-los estimar.

És una etapa de compartir constant, d'interacció amb la família, de capacitat per a treballar...

El fet de no superar la tasca que implica aquesta etapa pot portar l'individu a sentir que la seva vida és monòtona, buida. Experimentarà un sentiment d'**estancament**. En canvi, qui supera amb èxit l'etapa, segons Erikson, aconsegueix dues virtuts: **producció** (treball creatiu i productor) i **atenció** (treballar en benefici de la resta).

Resum

- L'**èxit** (resolució de la tasca) produeix:
  Generativitat. Productiu i creatiu per a si mateix i per a la resta, orgull i satisfacció paternes, maduresa, enriqueix la vida, estableix i guia la nova generació.

- El **fracàs** (no-resolució de la tasca) produeix:
  Estancament. No se sent productiu. Es troba centrat en si mateix i no estima ningú tret d'ell mateix. No guia ningú ni comparteix res.

Cas Pere, fragment 7

Al cap d'uns anys, el Pere va conèixer una altra noia. Va haver de ser ella qui el convidés un dia al cinema, ja que el Pere creia que mai no podria tenir una família a causa de la seva feina. Aquesta noia, la Duna, no semblava tenir el mateix parer. Resulta que el pare d'ella havia estat bomber i ella recordava una infància molt feliç. Així, doncs, no li resultava un problema que el seu xicot també ho fos, al contrari. Després d'un temps de relació, van casar-se i al cap d'un parell d'anys van tenir la seva primera filla, la Carla.

Reflexió

Com creieu que el Pere resoldrà la tasca que proposa Erik Erikson?

1.1.8. Senectut

Ens trobem en la terminació de la vida. Hi ha molta gent que se sent aterrida en aquest període. Experimenten dificultats físiques, desinterès per les coses i les persones, se senten inútils, aïllats, etc. Per a Erikson, aquestes persones són les

que no han superat alguna de les tasques anteriors. En canvi, els que mostren capacitat d'enfrontar-se amb la mort sense desesperar i amb el sentiment que la seva vida ha estat completa i tal com havia d'haver estat, són els qui han resolt amb satisfacció les tasques d'etapes anteriors.

L'autor ens diu que cadascuna de les tasques que ens planteja la vida resulta un repte per a l'ego, i la mort és, probablement, el principal repte. Tot i així, cada etapa proporciona més força a l'ego (superació satisfactòria) i el prepara per a afrontar les següents.

És el moment d'unificació plena de la personalitat, on l'ego mostra la força determinant principal, l'anomenada *integritat de l'ego*. Segons l'autor, té dues virtuts: la **rectitud** i la **intencionalitat**.

Resum

- L'**èxit** (resolució de la tasca) produeix:
  Integritat. Aprecia la continuïtat del passat, el present i el futur; accepta el cicle de la vida.

- El **fracàs** (no-resolució de la tasca) produeix:
  Desesperació. El temps és massa breu, no troba sentit a l'existència humana, ha perdut la fe en si mateix i en la resta, vol una altra oportunitat en el cicle de la vida, amb més avantatges. No té cap sentiment d'ordre universal o de sentit espiritual, "por de la mort".

Cas Pere, fragment 8

El Pere havia perdut habilitats físiques i en un incendi va patir un accident. No va resultar greu, però es va fer evident que ja no podia continuar treballant. Li van fer una festa de comiat, tothom era molt més jove que ell. Però tots l'estimaven per tot el que els havia donat. A casa seva la situació era la mateixa, tots l'estimaven i estaven al seu costat per a ajudar-lo a suportar tots els seus mals.

Reflexió

Com creieu que el Pere resoldrà la tasca que proposa Erik Erikson?

1.2. El cicle vital familiar

Un cop explicat el cicle vital individual segons Erik Erikson, podem passar a explicar el cicle vital familiar.

El que us hem presentat fins ara es podria entendre dins del marc de la psicologia evolutiva, però l'objectiu d'aquesta assignatura no és aprendre les etapes del desenvolupament individual. L'objectiu consisteix a entendre el desenvolupament humà, i això inclou l'evolució de les persones en un marc social, amb un entorn, més enllà d'un enfocament individual.

Per **cicle vital familiar** entenem el procés de desenvolupament d'una família. En qualsevol etapa de la vida familiar, la transicióala següent és un punt crucial en el desenvolupament no solament d'una persona, sinó de tota la família

(i fins i tot d'altres sistemes). L'interès d'aquest enfocament se centra en la interpretació del símptoma (individual) com a quelcom que forma part d'un sistema més gran, la família (en l'expressió mínima: la parella).

Una manera d'entendre aquests conceptes és mitjançant una representació esquemàtica:

WEB

Recurs interactiu
accessible només al web.

Alhora, cadascun dels cercles té una aportació en la resta, des del nivell més genèric fins a arribar a l'ésser individual. Vegeu el gràfic següent:

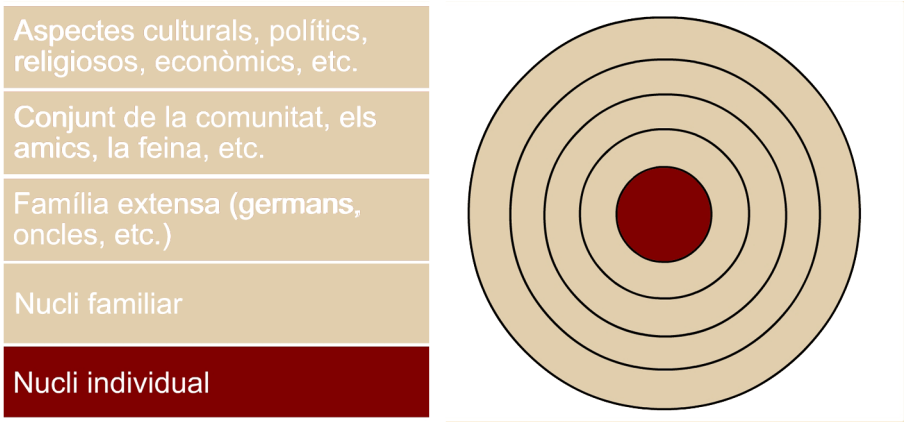

Des del punt de vista sistèmic, l'individu forma part d'un sistema (i aquest sistema té diferents nivells: el familiar, la família extensa...), del qual rep alhora que aporta, i qualsevol moviment que faci ell o qualsevol membre del sistema té un efecte en tots els components. Per exemple, si un pare es troba en l'etapa de desenvolupament d'adult on té un fill de qui tenir cura i protegir, i considera que ho està fent malament, segons Erikson el pare no està superant amb èxit la tasca corresponent a l'etapa, però en llenguatge sistèmic hem de veure què passa en l'entorn, és a dir, què passa amb aquest nen desprotegit? Què passa amb la dona d'aquest home? O amb la resta de nivells de sistema: religió, avis, feina, etc. que, com ja hem dit, estan presents en els sistemes familiars, tot i no ser-ne el nucli, sinó elements externs que poden arribar a modificar el sistema.

Per tal de donar resposta a aquestes preguntes us proposem estudiar el cicle vital familiar. Com en el cas del cicle vital tradicional, hi ha diversos autors sistèmics que, malgrat la relativa joventut de l'estudi de la família, han proposat diverses teories.

Jay Haley

Milton H. Herickson

Margaret Mead i Gregory Bateson treballant en una cabana típica mentre viuen entre els iatmul de Nova Guinea, l'any 1938.
Font: G. Sullivan (1999). *Margaret Mead, Gregory Bateson, and Highland Bali*, 42.
Chicago/Londres: The University of Chicago Press.

Cicle vital familiar tradicional

Quan parlem de cicle vital familiar ens és obligat parlar de Jay Haley, ja que va ser aquest autor qui va introduir el concepte. Jay Haley va ser un dels membres de l'equip de Palo Alto fundat per Gregory Bateson cap al 1952. Es va llicenciar en Comunicació per Stanford, tot i que va acabar exercint com a psicoterapeuta familiar. La seva teoria té força influències d'altres autors, entre els quals cal destacar Milton H. Erickson.

Haley comença el seu cicle vital familiar precisament en el punt on Freud deixava el cicle individual: l'etapa on el nen ja és adolescent i capaç de treballar i estimar. Tenint en compte el que s'ha dit, és lògic que el cicle vital familiar s'inicïi en el moment en què l'individu marxa de casa.

Tot i que Haley no parla de tasques evolutives, sí que parla de crisis en les etapes vitals familiars que s'han de resoldre per a poder avançar cap a una nova etapa (en el cicle vital tradicional, veiem que l'individu avançava tot i no haver resolt amb satisfacció la tasca de l'etapa anterior).

Haley ha resultat un referent a l'hora de parlar de cicle vital familiar, i molts autors i autores contemporanis hi fan referència en els seus llibres. Nosaltres també el tenim en compte en l'exposició de cicle vital familiar, però hem volgut anar una mica més enllàiparlar d'un cicle vital familiar més contemporani i, per tant, proper a la realitat dels nostres dies.

A continuació us presentem el model de les possibles etapes d'un cicle vital familiar normatiu (adaptat de Asen; Tomson, 1997; Carter; McGoldrick, 1988). El cicle que presentem preveu les fases següents: marxar de casa / el festeig, formar una parella estable, ser pares, creixement dels fills, l'adolescència, els fills marxen de casa i les famílies en la vida tardana. A continuació, tractem amb deteniment cadascuna d'aquestes fases.

1.2.1. Marxar de casa / El festeig

L'ésser humà manté certes semblances amb altres espècies animals. Comparteixen el ritual del festeig, el d'ajuntar-se amb algú, fer un niu, tenir fills, tenir-ne cura fins que marxin i, aleshores, tenir una vida pròpia fins a la mort. D'altra banda, també hi ha certes diferències entre els humans i els animals: la nostra condició social ens fa ser més complicats. Quan uns joves busquen parella i en troben, no solament s'uneixen ells, sinó que també estant unint les famílies d'origen, que solen tenir un paper important en aquesta unió.

En aquesta etapa de la vida familiar, el període en què una persona jove passa de ser un noi a ser membre de la comunitat adulta, sovint es presenten molts dilemes fonamentals de la vida humana. El que succeeixi en aquests moments potser arribarà a tenir efectes permanents sobre la ubicació que tindrà l'individu en la jerarquia social.

Aquest període resulta molt més llarg en l'espècie humana que en altres espècies animals. Així, l'ésser humà té la possibilitat de cercar amb més temps la parella. Malgrat tot, si la resta dels companys la troben abans, se sentirà ca-

da cop més desplaçat. Si l'individu té dificultats per a assolir el punt crucial d'aquesta etapa, alguns autors consideren que això significa que el jove no s'hi està adaptant.

Les causes de la no-adaptació es consideren múltiples. Per exemple, un jove amb un defecte físic pot arribar a obsessionar-se, i no acceptar-se ni voler que la resta de la gent l'accepti. També podria ser que una jove s'inventés un defecte físic que en el fons no existeix per a trobar una excusa per no sortir de casa, i així tenir cura de la seva mare, la qual li fa la demanda. De fet, Haley (1985) proposa que alguns problemes presents en els joves, com delinqüència, addiccions a drogues, crisis psicòtiques, etc. es poden redefinir en termes de dificultat per marxar de casa. Sigui quina sigui la causa, hem de ser conscients que ens trobem davant d'una crisi que no permet als subjectes d'anar-se'n de casa.

> "El éxito en esta aventura depende de muchos factores: los jóvenes deben superar deficiencias personales, ser capaces de asociarse con gente de su edad, alcanzar un status adecuado en su red social, haberse desenganchado se su familia de origen y contar con una sociedad lo suficientemente estable como para permitir que las fases del galanteo lleguen a completarse." (Haley, 1980, p. 58)

Per a que resulti més senzill entendre aquesta nova visió del cicle vital (ara familiar), redefinirem els exemples utilitzats en les etapes del cicle vital d'Erik Erikson.

Cas Pere, fragment 6

El Pere va conèixer la Magda. Havien estat veïns molts anys, però no va ser fins al cap d'un temps que ella deixes l'edifici, que es van trobar en un supermercat i van decidir fer un cafè. De seguida van mostrar interès l'un per l'altre i van començar a sortir. La Magda li va dir al Pere que ella volia formar una família i gaudir de la seva parella el màxim de temps diari. El Pere, que era bomber, sabia que la seva feina no li permetria estar a l'alçada de la demanda de la Magda. A partir d'aquell moment la relació es va tornar tensa, perquè el Pere no se sentia capaç d'explicar-liala Magda la seva por (que es basava en un record de la seva pròpia infantesa). Van acabar deixant la relació.

Reflexió 1

Com veiem, el Pere està en l'etapa de galanteig. En un principi sembla que ha trobat una persona amb qui continuar avançant, però aquesta relació es trenca i el Pere no pot canviar d'etapa evolutiva, així que es dóna una crisi. Des del punt de vista sistèmic, haurem de pensar que a més de les conseqüències que el fet pot tenir en el cicle vital individual del Pere, també en té en el cicle familiar. En l'exemple es parla de la por que té el Pere, que prové de la mala experiència amb el seu pare. El pare de la família d'origen del Pere, té un paper destacat en la crisi que pateix?

Reflexió 2

Pel que es veu, el Pere no ha pogut implicar-se en el festeig i no pot formar una parella estable. Quin paper creieu que ha tingut el tema de la feina, si també tenim en compte els reptes evolutius que representa el festeig?

Cas Pere, fragment 7

Al cap d'uns anys, el Pere va conèixer una altra noia. Va haver de ser ella qui el convidés un dia al cinema, ja que el Pere creia que mai no podria tenir una família a causa de la seva feina. Aquesta noia, la Duna, no semblava tenir el mateix parer. Resulta que el pare d'ella havia estat bomber i ella recordava una infància molt feliç. Així, doncs, no li resultava un problema que el seu xicot també ho fos, al contrari. Després d'un temps de relació, van casar-se i al cap d'un parell d'anys van tenir la seva primera filla, la Carla.

Reflexió

El Pere ha trobat una altra noia amb qui sí que ha pogut superar la crisi i avançar cap a una nova etapa on es poden incloure els fills. La nova companya té un pare bomber amb el qual recorda haver tingut una infància molt feliç. El pare de la família d'origen de la Duna, té un paper destacat en la unió d'aquesta parella i, per tant, en la resolució de la crisi?

1.2.2. Formar una parella estable

El festeig té uns components extrínsecs d'unió íntima i de compromís, però és en aquesta etapa on l'individu fa explícits els components intrínsecs de la unió: ha de formular aquesta relació en termes d'estabilitat.

El matrimoni com a cerimònia, igual que altres cerimònies (per exemple, el bateig, la comunió o l'enterrament), donen un significat, personal i social, a la unió de dues persones. Aquest significat, acord per part de la jove parella de compromís mutu de per vida, pot tenir un pes important en les persones involucrades. Després de casar-se, es pressuposen una sèrie de fets:

a) S'espera que la unió sigui perfecta i que la convivència entre els dos no presenti cap inconvenient. Però això no resulta així en molts casos, sinó que es donen una sèrie de problemes i, a vegades, la inexperiència fa que sorgeixin tensions i que es resolguin de manera definitiva, amb separació o divorci. A vegades la nova parella descobreix que l'objectiu de casar-se era fugir de les famílies d'origen i que, un cop assolit l'objectiu, no tenen res a oferir a l'altre.

b) Quan comença la convivència cal elaborar una sèrie d'acords necessaris per a qualsevol parella de persones que viuen en associació íntima. Aquests acords tracten de temes delicats per a tots dos, per exemple, cal definir el paper que ha de tenir la família d'origen de cadascú. També cal definir les tasques diàries, qui treballarà, qui farà les compres, etc. Finalment, caldrà arribar a un acord en les diferències individuals, per exemple els hàbits de neteja. És necessari aprendre a afrontar els desacords de la convivència.

c) Les discussions a l'inici del matrimoni es pressuposa que han de ser mínimes perquè la cerimònia de compromís encara és recent, però a la llarga aquesta presència desapareix i les baralles poden sorgir amb més freqüència i intensitat.

Els matrimonis que solucionen les dificultats i que saben posar límits a les famílies d'origen no acostumen a presentar problemes i assoleixen l'equilibri necessari per a evolucionar cap a una nova etapa. Les parelles que presenten problemes en la resolució dels conflictes poden aparèixer a consulta amb algun símptoma que emmascara una problemàtica de parella.

Cas Pere, fragment 7

Al cap d'uns anys, el Pere va conèixer una altra noia. Va haver de ser ella qui el convidés un dia al cinema, ja que el Pere creia que mai no podria tenir una família a causa de la seva feina. Aquesta noia, la Duna, no semblava tenir el mateix parer. Resulta que el pare d'ella havia estat bomber i ella recordava una infància molt feliç. Així, doncs, no li resultava un problema que el seu xicot també ho fos, al contrari. Després d'un temps de relació, van casar-se i al cap d'un parell d'anys van tenir la seva primera filla, la Carla.

Reflexió

Suposem que com que el Pere treballa al parc de bombers moltes hores, la seva mare decideixi estar a casa d'ell fent companyia a la seva jove, ja que la mare del Pere pensa que totes les dones de bombers se senten tan abandonades pels marits com es va sentir ella quan es va casar amb el Joan. Com ho viuria la Duna? I els pares de la Duna, què podrien pensar? I el Pere? Imagineu que a la Duna li agafés mal de cap cada vegada que la mare del Pere fos a casa seva. Què voldria dir això?

1.2.3. Ser pares

Ja hem dit que el matrimoni és un acte de compromís. De totes maneres, és en el moment de decidir si tenir fills o no que aquest compromís es fa més intens. Avui en dia hi ha la possibilitat de separar-se o divorciar-se. Si els joves descobreixen que el seu matrimoni ha estat tan sols una sortida, en termes de fugida, del nucli familiar, poden optar per separar-se i seguir camins diferents, però si decideixen tenir fills aquesta separació no resultarà tan senzilla, perquè a part del compromís assolit amb el matrimoni hi ha el compromís assolit amb els fills. Ser pares és un rol més difícil de desenvolupar si la parella se separa.

Tenir fills també implica estar disposat a canviar algunes de les actituds establertes fins a aquell moment. La dona embarassada haurà d'acceptar la nova condició i el marit haurà d'ajudar-la a fer-ho. Per exemple, si la dona té un embaràs complicat i ha de fer repòs, el marit li haurà d'oferir la possibilitat sense retreure-li. Sinó fes això demostraria que no s'està adaptant a la nova situació.

S'ha d'acceptar la nova situació. Han de deixar de ser una parella per a passar a ser un triangle on sovint sorgeixen emocions de gelosia o de **coalició**. Per exemple, si el pare fa massa cas de la filla, la dona pot no sentir-se estimada pel marit. La mare se sentiria desadaptada en el paper de mare.

El concepte de **triangulació** és especialment important. Hi ha moltes parelles que creuen que el nen evitarà la separació pel que hem dit anteriorment. O que pot resultar un aliat útil per a enfrontar-se a la parella (un dels membres fa coalició amb el fill per a enfrontar-se a l'altre membre de la parella). Per

exemple, un matrimoni que discuteix sovint i que quan ho fa el fill plora, la mare pot utilitzar aquest argument per a fer sentir culpable el pare dels plors del nen quan, en realitat, són tots dos qui discuteixen.

"Se debe trazar un límite que permita el acceso del niño a ambos padres y, al mismo tiempo, que lo excluya de las relaciones conyugales." (Minuchin, 1977, p. 94)

La interacció triàdica

En la terminologia sistèmica es distingeix entre **aliances**, les proximitats naturals entre membres de la família (per exemple, el pare i el fill gaudeixen veient futbol, mentre que la mare no), i **coalicions** (associacions entre membres en contra d'un altre). Aquestes solen ser negades explícitament (encara que tots saben que n'hi ha) i no són aparents als ulls d'un observador.

Quan la coalició implica reclutar un dels fills en contra de l'altre progenitor es coneix com a **triangulació**, i sol tenir efectes perjudicials per al fill en qüestió, ja que gran part de la seva energia es dedica al conflicte parental, en lloc de dedicar-la a afrontar els reptes evolutius de la seva pròpia vida.

D'altra banda, tenir un nen representa la formació de nous rols familiars: els pares de la parella passen a ser avis, els germans, tiets, i la parella, pares. Això implica que els nous pares han de regular les visites de la família, decidir quin nom posar al nen, qui el criarà, etc. El nen compleix dues tasques a la vegada. D'una banda, converteix la parella en pares, i facilita l'allunyament de la família d'origen, ja que deixen de ser "els fills". De l'altra, el nen converteix uns pares en "avis", i una família extensa en "tiets", "cosins", etc. Tots s'acostaran al nucli familiar exercint el nou rol.

Tenir cura dels fills és una tasca gratificant però en molts moments esgotadora. Pot arribar a ser una font de conflicte. La majoria de dones tenen un desig d'autorealització basat a tenir un fill, i si més endavant tenen el dubte de poder exercir com a bones mares es poden sentir frustrades com a dones i esclatar en una simptomatologia molt variada. Per exemple, sentir-se deprimides o enfadades amb el marit per no dedicar atenció al fill, una atenció que en el fons creuen que són elles que no l'aporten al fill. També podria ser que si la dona és la cuidadora senti que el marit s'estigui realitzant professionalment i socialment, mentre que ella s'està convertint en una dona de casa dedicada únicament a criar el fill.

Però un dels moments més difícils d'aquesta etapa és quan el nen comença a anar a escola. És en aquest moment que el nen es mostra en societat. S'exhibeix el "producte" davant els altres. Hi ha mares que no accepten anar a buscar el nen a l'escola si saben que ha pegat un altre nen, perquè se senten culpables d'haver-lo criat inadequadament. També hi ha el problema de la mare que deixa de ser la cuidadora i ha de passar a omplir les hores d'escola del nen. Si la mare troba una feina, potser els avis seran els encarregats d'anar a buscar el nen, i critiquen la mare per actituds del nen que no els agraden.

Cas Pere, fragment 7a

Quan la Carla va començar a anar a escola, la Duna va sentir-se molt trista. A causa dels maldecaps anteriors, no s'havia sentit capaç de buscar una feina. Ara es lleva cada dia veient com el Pere marxa a la feina il·lusionat, mentre ella ha d'afrontar un nou dia de soledat. Els dies que es troba millor són quan la Carla no va a escola a causa d'un petit refredat o d'un mal de panxa.

Reflexió

Què creieu que està passant? Per què la Duna es troba millor quan la seva filla està malalta?

1.2.4. Creixement dels fills

Tot i que hem mencionat el festeig en altres espècies animals, els humans som de les poques espècies que, un cop han tingut fills, se'n fan càrrec durant la resta de les seves vides. Els humans acostumen a mantenir-se lligats per sempre als fills (i els fills als pares). Els progenitors es converteixen en els responsables del fills.

Una de les dificultats que presenten els pares té a veure amb la transició: és necessari que els pares facin una transició entre tractar els fills com a nens i tractar-los com a adults, és a dir, com a iguals (ja que aquests fills, com ja hem dit, acaben sent pares). Fins i tot, cal esmentar que podria ser que aquests fills acabin fent-se càrrec dels pares quan aquests darrers ho necessitin. Així, doncs, la relació entre els membres va canviant i cal que cadascú s'hi adapti.

Tot i que parlem d'un matrimoni amb uns fills, no podem oblidar la visió sistèmica que inclou elements externs influents en el sistema. En aquesta etapa de la vida, els membres de la parella es troben aproximadament a la meitat del cicle vital individual (en E. Erikson seria l'etapa d'edat adulta mitjana), considerat un dels millors períodes de la vida. Hi ha la possibilitat d'estar aconseguint l'èxit esperat en el camp professional, el fet d'anar-se deslligant dels fills que comencen l'etapa de galanteig. La relació matrimonial s'aprofundeix, les relacions amb la família extensa s'han marcat adequadament i, segurament, es gaudeix d'un entorn social ampli i gratificant. En el cas d'haver-hi demanda terapèutica haurem de pensar que alguna cosa no va bé. Potser la feina resulta un problema matrimonial (ja que repercuteix directament en la relació), o potser l'èxit aconseguit és tan gran que la dona se sent desplaçada.

Cas Pere, fragment 7b

El Pere ha estat ascendit a cap del parc de bombers, per una decisió unànime dels companys. Fa molts anys que hi treballa i els companys l'aprecien i el respecten molt. Ell se sent honrat, i a més a més gaudeix cada dia més en arribar a casaiveure els progressos que fa la seva filla. En canvi, la seva dona està força ensopida, s'enfada sovint amb ells dos i mostra desinterès per les activitats conjuntes. El Pere se sent malament perquè no sap com ajudar la seva dona.

Reflexió

Què creieu que podria fer el Pere per a ajudar la Carla? Com creieu que se sent ella?

1.2.5. L'adolescència

Els fills s'apropen a l'inici del seu propi cicle vital familiar. En el seu cicle vital individual es reflecteix una cerca d'identitat, i sovint això provoca enfrontaments amb els pares, que han d'aprendre a relacionar-se amb els fills com a futurs adults i no com a eterns nens. S'han de crear noves pautes, normes i rols familiars. Les normes o pautes establertes per a la resolució de conflictes, després de tant de temps, es tornen obsoletes. Cal regular les entrades i sortides dels fills adolescents. Els pares han d'estar preparats per la imminent marxa de casa dels fills, igual que ho van estar els seus pares quan ells ho van fer. Igual que cal regular les relacions de parella, que tornen a fer-se més patents a mesura que el rol "progenitor-cuidador" desapareix. És una etapa en què les coalicions, triangulacions amb els fills, estan molt presents, sobretot quan un dels dos pares sí que s'adapta a l'etapa, modifica límits, allarga la llibertat del fill, mentre que l'altre progenitor no ho fa. En aquesta etapa és propi que, a causa d'aquestes coalicions, els subjectes presentin símptomes de no-adaptació. Per exemple, si el pare no accepta que la seva filla surti tant o prengui un paper protagonista en la jerarquia familiar, pot desenvolupar una depressió.

Cas Pere, fragment 7c

La Carla ha fet un grup d'amics, molts estan interessats en la feina del seu pare i, sovint, marxen tots junts al parc de bombersavisitar les instal·lacions del Pere. El seu pare és sempre amable i els ensenya el parc. Mentre, la Duna es queda a casa esperant que arribin la Carla i el Pere. La Duna creu que la Carla no estudia prou i sovint s'enfada amb la seva filla. La Carla s'enfada amb la seva mare perquè ella treu molt bones notes a l'escola. El Pere creu que la Carla no està abandonant els estudis i que la seva mare hauria de ser més comprensiva.

Reflexió

Què creieu que podria fer el Pere per a ajudar la Carla? Com creieu que se sent ella?

1.2.6. Els fills marxen de casa

Finalment, els fills marxen de casa, moment conegut com a *niu buit*, en referència a quan les aus marxen del niu. El matrimoni necessita acomodar-se a la nova situació, i són diversos els mecanismes pels quals es pot trobar sentit a la convivència.

Les famílies en què fracassa el manteniment del matrimoni un cop marxen els fills acostumen a ser aquelles on la comunicació matrimonial es feia via el fill (triangulació) o quan no hi ha fonts d'il·lusió externes (per exemple, una feina). A vegades els matrimonis es divorcien, altres vegades, el fill, sota tanta pressió, acaba mostrant un símptoma (element de contenció de la crisi matrimonial). Seria el cas que mencionàvem en el primer punt: una filla que per no deixar sola una mare que li fa demanda s'inventa un defecte físic per haver-se de quedar a casa. Davant d'això, el jove es troba amb un problema: està massa lligat al nucli familiar, cosa que no resulta satisfactòria, però si trenca de cop amb aquest vincle segurament les conseqüències no seran les idònies, podria ser un dels casos esmentats en què l'individu es casa per fugir de la família d'origen i, un cop casat i assolit l'objectiu, ja no troba sentit al matrimoni.

A més, hem de tenir en compte que s'estan donant processos naturals. Per exemple, aquests pares poden estar perdent els seus propis pares (mort), fet que els pot provocar un dolor intens. A la vegada, com ja hem dit, poden esdevenir avis i, si els fills marxen de casa i se'n deslliguen totalment, cosa que els priva de la figura del nen, no podran desenvolupar el nou rol familiar i això en dificultarà l'evolució a la nova etapa. Però tampoc no han d'impedir que els fills marxin i adoptin certa independència, perquè sinó aquests pares no s'estaran adaptant a la nova situació, alhora que els fills tampoc no podran assolir amb èxit l'etapa de marxar de casa i el festeig.

Cas Pere, fragment 8

El Pere havia perdut habilitats físiques i en un incendi va patir un accident. No va resultar greu, però es va fer evident que ja no podia continuar treballant. Li van fer una festa de comiat, tothom era molt més jove que ell. Però tots l'estimaven per tot el que els havia donat. A casa seva la situació era la mateixa, tots l'estimaven i estaven al seu costat per a ajudar-lo a suportar tots els seus mals.

Reflexió

La Duna ha recuperat el seu marit. Quan la Carla està a punt de marxar i deixar-la sola, el Pere reapareix a la seva vida i,amés a més, necessita atenció per la seva problemàtica física. Què creus que està succeint?

Cas Pere, fragment 9

La Carla ha tingut dos fills, en Ferran i la Sandra. Els pares del seu company vénen sovint a visitar el nen i la Carla se sent incòmoda. De fet, ella procura evitar que els seus pares els visitin gaire. Recorda com la seva àvia sempre li estava al damuntievitava que la seva mare en gaudís. No vol que això els passi als seus fills, per això cada vegada que apareixen els seus sogres es posa de mal humor i es baralla amb el seu company, en Joel, ja que creu que és ell qui els hauria de fer fora, tot i que en cap moment no li ha dit el perquè.

Reflexió

Per què creus que els avis d'en Ferran i la Sandra estan tan presents? Creus que és culpa del seu fill? Penses que l'actitud de la Carla és la correcta?

1.2.7. Famílies en la vida tardana

És en aquesta etapa on el matrimoni es torna a trobar cara a cara. Si durant molt de temps han existit coalicions amb els fills, ara ja no n'hi ha, si no és que els pares encara mantenen una estreta relació amb els fills, fet que pot tenir repercussions en el sistema familiar del fill (com en el cas anterior). Els fills han marxat i han format un nou nucli familiar, mentre que han deixat els seus pares un amb l'altre. L'etapa de producció en el treball ha arribat a la fi. Afegides a aquestes dificultats, hi ha les mancances físiques. Hi ha moltes parelles que necessiten sentir-se útils l'un per a l'altre per tal de poder mantenir una bona convivència. Per exemple, la dona cuina per al seu marit (que no en sap), mentre que és ell qui fa les compres, perquè ella ja gairebé no té vista per a les monedes.

Vegeu també

En l'apartat 1.2.3. Ser pares, trobareu una definició de les interaccions triàdiques.

Quan un dels dos mor, l'altre es queda sol. Els seus fills hauran de prendre una decisió delicada: fer-se'n càrrec i incloure'l en el seu nucli familiar o enviar-lo a una residència. Aquesta decisió té repercussions, perquè al cap d'uns anys els néts d'aquest avi hauran de prendre la mateixa decisió amb els pares, que són els que la prenen ara.

Cas Pere, fragment 10

El Pere va morir a causa de les dificultats físiques, i la Duna, que s'havia dedicat plenament al seu marit, es va trobar desemparada. Va fer una demanda cap a la filla. La Carla tenia por que la seva mare esdevingués dependent de la família, però s'hi sentia molt pròxima i no la volia deixar sola. Va consultar-ho amb la família i van decidir que la Duna anés a viure amb ells després d'adaptar una de les habitacions.

Reflexió

Què penseu que haurien pensat en Ferran i la Sandra de la seva mare si no hagués volgut tenir la seva mare a casa? Com penseu que se sent la Duna?

2. Dificultats i problemes en l'evolució: el paper de la psicoteràpia

En aquest apartat us mostrem quines són les dificultats que sorgeixen en cadascuna de les etapes, però a diferència de l'exposició anterior aquí mostrarem algunes de les demandes que poden arribar a consulta per una manca d'adaptació a l'etapa en què es troben i, per tant, la manca d'evolució cap a noves etapes. També, us proposem algunes línies d'intervenció psicoterapèutica dirigides a facilitar el canvi en termes de transició cap a una nova etapa en el cicle vital familiar.

Iniciem la intervenció familiar sistèmica quan trobem més d'un individu, és a dir, quan, com a mínim, som davant d'una parella o d'una futura parella. El fet que parlem de sistema no vol dir que cal més d'una persona per a intervenir. En el moment que la demanda inclou més d'una persona, nosaltres treballarem amb aquesta relació, però no necessàriament amb tots el integrants.

2.1. Marxar de casa / Període de festeig

En aquesta fase és quan l'ésser humà ha d'acceptar la possibilitat de sortir del sistema familiar i començar a relacionar-se íntimament amb altres membres de la comunitat per tal de, en un futur proper, formar un nou sistema. Per tant, cal que l'individu se separi de la seva família d'origen, provi de desenvolupar relacions de parella íntimes i s'estableixi independentment en termes econòmics i socials.

2.1.1. Problemes i context terapèutic

Sortir del nucli familiar pot resultar físicament senzill. Però els lligams que ens uneixen a les famílies d'origen acostumen a perdurar al llarg del temps, malgrat la distància física que pugui haver-hi entre tots dos. Un cop decidim marxar de casa i establir-nos de manera independent, hem de ser conscients que això implica separar-se del sistema familiar i adaptar-nos a un nou sistema que es regirà per unes pautes diferents.

2.1.2. Quina és la diferència entre la teràpia individual i la familiar?

El jove que arriba a teràpia en aquest període vital pot fer-nos una demanda concreta, per exemple, reduir l'ansietat social. Aquesta demanda es pot entendre individualment, per exemple, com un problema propi de l'individu tractable amb entrenament d'habilitats socials. Però el problema d'aquest jove també es pot entendre com la dificultat per a adaptar-se a un nou sistema, o per marxar del seu. Caldria intervenir des d'aquesta perspectiva i ajudar-lo a

desvincular-se de les normes fins ara apreses en el sistema familiar, ajudar-lo a elaborar-ne de noves que li permetin de sentir-se còmode (per tant, sense ansietat).

2.2. Formar una parella estable

Per a la majoria d'autors sistèmics, en aquesta fase de la vida s'espera que adquirim un compromís amb un nou sistema (el de parella). Quan ho fem, haurem d'estar disposats a una sèrie de canvis. Haurem de negociar unes normes, uns rols i uns objectius de parella. Però no cal solament que la relació de la parella sigui satisfactòria, sinó que també cal arribar a un acord sobre les relacions amb les respectives famílies, els horaris de visita, com tractar-se amb els membres de la "nova" família, els moments privats entre membres d'una sola de les famílies, etc.

2.2.1. Problemes i context terapèutic

Tots aquests canvis permeten adaptar-se al nou sistema i facilitar així l'estat adequat per a tirar endavant el cicle familiar. Però això no resulta una tasca senzilla, sinó que acostumen a donar-se una sèrie de problemes: mal de cap, problemes sexuals, infertilitat, trastorns d'angoixa, etc. Aquests problemes acostumen a ser una sèrie de símptomes que emmascaren un problema de tipus psicològic. La intervenció terapèutica pretén ajudar a resoldre'ls i permetre així que la parella pugui avançar cap a la propera etapa.

2.2.2. Quina és la diferència entre la teràpia individual i la familiar?

Si ens arribés una jove acabada de casar amb uns mal de caps terribles, podríem pensar que necessita un medicament perquè pateix migranya, un tractament conductual, o bé considerar que el que li passa és que es troba en un punt del cicle vital en què necessita molta autoconfiança i una identitat autoafirmada que li manquen, i això li provoca mal de cap. Finalment, podríem pensar que el que està succeint és una dificultat per a elaborar les tasques pròpies de l'etapa del cicle familiar en què es troba. Potser descobrirem que els seus sogres són molt presents a la seva llar i que el marit no hi posa límits. Fins i tot podem veure que ella desitjaria/voldria més intimitat amb el seu marit, la qual no és factible si hi ha els pares d'ell. O bé a la inversa, que troba a faltar el vincle estret que tenia amb la seva mare, i sent que la seva parella està poc per ella i massa implicada en la feina. El mal de cap de la jove fa una funció reguladora. Cada cop que sent l'amenaça del sogres envers la seva intimitat de parella, desenvolupa un mal de cap que té l'efecte d'evitar que els sogres vinguin de visita. Una bona intervenció terapèutica podria anar dirigida a trobar un nou camí per a expressar el malestar que provoquen els sogres, i obrir una via de comunicació que pugui ser entesa pels dos membres de la parella (ja que el seu company no interpreta el mal de cap de la mateixa manera que ella el viu).

2.3. Ser pares

En aquest moment del cicle vital familiar és necessari que estiguem disposats a ampliar el nostre sistema. Ara ja no es tracta de ser una parella, hi ha un nou membre i s'ha d'integrar com a part del sistema. A partir d'ara, com a mínim, el sistema de família nuclear el formen tres persones. Això implica negociar el paper de cadascun dels progenitors, adaptar el rol de cadascú, pare, mare, dona, marit... També cal establir les pautes de relació amb els propis pares, que ara ja són els avis de la criatura, la família extensa, els amics, etc.

> "La tarea del terapeuta consiste en asistir a los subsistemas para que negocien y se acomoden mutuamente".

> "Cuando una familia incorpora a un nuevo miembro, ese nuevo miembro debe adaptarse a las reglas, y el antiguo sistema debe modificarse para incluir al nuevo miembro. Existe una tendencia a mantener las antiguas pautas, lo que determina que el nuevo miembro sufra un estrés que puede llevarlo a incrementar sus demandas. Las formas de incorporación de nuevos miembros que pueden producir un stress en el transcurso del período de adaptación son: el nacimiento de un hijo, el matrimonio de un miembro de una familia extensa, la unión de dos familias a través del matrimonio de padres separados o viudos, o la inclusión de un pariente, amigo o hijo adoptivo."

> "Los estrés son producidos también por la adaptación a una disminución del número de miembros de la familia, causada por circunstancias tales como muerte de un miembro de la familia, separación o divorcio, encarcelamiento, internación en una institución o partida de un niño para proseguir con sus estudios." (Minuchin, 1977, p. 96)

2.3.1. Problemes i context terapèutic

Redefinir una relació tan íntima per a acceptar algú nou pot resultar una tasca força complicada. Es donen una sèrie de sentiments contradictoris. D'una banda, hi ha un desig, per part dels progenitors, de tenir una criatura, però de l'altra hi ha el desig de mantenir aquesta intimitat i satisfacció mútua que es veu alterada per l'arribada d'un nou membre. Davant d'aquesta contradicció, el cicle vital familiar pot presentar dificultats en el seu desenvolupament. A més a més, després d'haver-se deslligat de les famílies d'origen, molts joves es veuen en la necessitat de demanar ajuda als seus pares perquè facin d'avis als seus fills, fet que no resulta senzill quan les famílies d'origen envaeixen l'espai dels fills.

2.3.2. Quina és la diferència entre la teràpia individual i la familiar?

A teràpia ens pot arribar una mare primerenca amb símptomes de depressió. Si atenem al seu cicle vital individual, podem pensar que està patint perquè en aquest moment no pot donar el màxim a la feina i no se sent amb prou forces. Potser en una explicació més biologista podríem considerar una sèrie de canvis hormonals recents tractables des de la farmacologia. Però la intervenció sistèmica va més enllà, observa les relacions que es donen en el sistema i detecta que la mare se sent desplaçada pel nadó, ja que el marit centra tota l'atenció en el fill i s'oblida de la companya, fet que li provoca una tristesa

desbordant que sorgeix en forma de símptoma (la depressió). O bé que, amb el naixement del seu fill, els pares, ara ja avis, irrompen en la seva vida d'una manera que no pot controlar.

2.4. Creixement dels fills

En aquesta etapa del cicle vital familiar els pares es troben amb un nen que va creixent. Aquest creixement implica una sèrie de pautes, normes, hàbits que li han d'oferir, que és el que coneixem com a *criança*. El nen viu el cicle vital individual i familiar. En tots dos, la figura dels pares s'identifica amb la de satisfacció (o frustració) de les necessitats, amb les repercussions que això implica. A més a més, en aquesta interacció els pares han de tenir en compte les seves pròpies satisfaccions i les de la seva parella.

2.4.1. Problemes i context terapèutic

En aquests moments, els pares han de ser capaços d'organitzar el nou sistema familiar, és important que tots els membres del sistema disposin d'un espai propi i d'una diferenciació entre ells (si hi ha germans, cal que els pares sàpiguen tractar-los adequadament cadascun). També és important que regulin bé la separació amb els fills quan marxen a escola i les relacions que es produeixin en aquest nou context.

2.4.2. Quina és la diferència entre la teràpia individual i la familiar?

Podria ser que ens arribés una demanda d'intervenció basada en comportaments agressius d'un nen de set anys. En el context individual, la intervenció podria anar dirigida a modificar les conductes agressives del nen ensenyant-li noves pautes de conducta. Des de la intervenció sistèmica, aquestes conductes es podrien entendre com un component més d'una mala relació familiar. Per exemple, el nen podria sentir-se pressionat per la família, que té unes expectatives molt elevades d'èxit escolar, i davant d'aquesta pressió fa una crida d'atenció basada en la violència. Una via d'intervenció sistèmica aniria encaminada a modificar el patró de relació familiar. Els pares prendrien consciència de la implicació que tenen les seves expectatives en la conducta agressiva del nen i li facilitarien la possibilitat de fracassar sense por d'una represàlia.

2.5. Conquerir l'adolescència

L'adolescència és una etapa de canvi constant per a l'individu, i aquests canvis tenen una repercussió directa en la relació familiar. Els pares acostumen a tenir problemes per a adaptar-se a aquests canvis constants dels fills, i es fa necessari ampliar la flexibilitat dels límits familiars.

Cal considerar que la relació entre pares i fills comença essent extremadament **complementària**. Els pares ho decideixen tot sobre els fills quan són nadons (què i quan menjar, la roba que es posen, etc.) i això s'ha d'anar modificant a mesura que creixen, de manera que se'ls doni més autonomia i la relació es transformi en **simètrica**. Però en l'adolescència és quan aquesta transició és més difícil. Els fills reclamen ser tractats com a "iguals" i no reconeixen els pares com a "superiors" en gaires àrees (no els poden dir a l'hora que han de tornar, ni amb qui han d'anar, ni què han de menjar, ni com vestir, etc.).

Els patrons d'interacció diàdics

Ja durant els seus anys antropològics a Nova Guinea, Bateson va proposar una manera de classificar les interaccions entre parells de persones (díades) que s'ha continuat emprant fins a l'actualitat i ha mostrat una gran utilitat:

La **interacció complementària** es basa en l'acceptació, i sovint el gaudir, de la diferència entre la posició superior (no ens referim a superioritat en el sentit convencional) d'un membre i la inferior de l'altre. Les conductes que intercanvien són diferents però encaixen. Per exemple, l'un ordena i l'altre obeeix, l'un demana consell o ajuda i l'altre en proporciona, un cuida i l'altre busca ser cuidat, un pren la iniciativa i l'altre la segueix. Es poden donar aquests patrons entre pares i fills, mestres i alumnes, metges i malalts, i en les parelles (entre d'altres).

En la **interacció simètrica**, els participants tendeixen a situar-se al mateix nivell, a mantenir-se en igualtat. Qualsevol dels dos pot oferir consell, prendre la iniciativa, etc.

2.5.1. Problemes i context terapèutic

Ampliar els límits del sistema implica saber regular el control i la llibertat, cal que el sistema es mantingui en equilibri i, per això, que l'ampliació sigui satisfactòria per a tots els membres del sistema. Cal oferir la possibilitat als fills d'experimentar amb l'entorn. De fet, s'ha de fomentar aquesta experimentació. La **triangulació** no permet al jove de disposar de tota l'energia per a experimentar amb llibertat, se sent massa lligat als progenitors, sorgeixen una sèrie de dificultats per a afrontar amb naturalitat els reptes evolutius.

2.5.2. Quina és la diferència entre la teràpia individual i la familiar?

Vegem-ho mitjançant un cas. En Lluís té setze anys. Presenta problemes de rendiment escolar i en la relació familiar. La persona que fa la demanda és el seu pare, el Joan. Sembla que també hi ha consum de substàncies tòxiques. Des del punt de vista individual, en Lluís podria presentar un indici de conducta psicopàtica i una reacció tòxica a causa de les drogues. Es podria proposar una intervenció de cara a eradicar la conducta de dependència.

Des del punt de vista sistèmic, a més a més, tindríem la possibilitat d'explorar el context familiar, les relacions amb els pares, germans, etc. Podria ser que veiéssim que en Lluís té un germà més petit a qui la mare cuida moltíssim perquè està delicat de salut, alhora que li resulta senzill enfadar-se amb el seu altre fill, en Lluís, perquè no es comporta com ella esperava. En Lluís veu com la resta dels amics no pateixen tanta pressió per part dels pares, i això el fa

sentir malament. La seva incomoditat el fa respondre més agressivament amb els pares, i això esdevé un cercle viciós que fa el problema molt més gran. El pare s'adona que la mare contribueix a empitjorar el problema, però la relació complementària que hi manté l'impedeix fer quelcom efectiu, i s'inhibeix. Aquesta inhibició no ajuda el fill. No li aporta un model adequat per a afrontar dificultats. Al contrari, el fa sentir més irritat, frustrat pel que li ofereix la família.

2.6. Els fills marxen de casa

En aquests moments, el cicle vital familiar es troba en una etapa de disgregació, els fills estan a punt de marxar per a iniciar un nou cicle vital familiar. Els pares han de permetre aquest pas als fills, cal que n'acceptin la decisió i els ajudin a construir un nou sistema, precisament desvinculant-se'n.

2.6.1. Problemes i context terapèutic

Es produeixen molts canvis, els pares han de permetre que els fills marxin. Han d'aprendre a quedar-se sols, l'un amb l'altre. Han d'acceptar que el seu fill és un adult i l'han de tractar com a tal. Alhora, això implica canvis en la família dels pares, segurament la vellesa i, en alguns casos, la mort dels avis d'aquest jove que ha decidit marxar. Si el jove comença un nou cicle vital familiar, els seus pares hauran de saber trobar el seu lloc en aquest nou sistema, la relació amb la família política del fill, el rol d'avis, etc.

2.6.2. Quina és la diferència entre la teràpia individual i la familiar?

A teràpia pot arribar un home de mitjana edat amb problemes amb l'alcohol. El terapeuta individual pot focalitzar la intervenció en la problemàtica de la ingesta de beguda. El terapeuta familiar, en canvi, podria intentar d'analitzar la relació familiar en què la seva dona, cada nit, mentre ell és al bar, fa confidències a la filla sobre la infelicitat marital. En altres moments, el pare discuteix amb la filla adolescent a causa de qualsevol tema (per exemple, les seves sortides nocturnes). La coalició de la filla amb la mare fa que aquesta última no es pugui entendre amb el pare, i que ell se senti aïllat de la resta de la família. Bevent alcohol no ho arregla gens, al contrari: promou la mateixa coalició que el pertorba.

2.7. Famílies en la vida tardana

Aquesta etapa comporta una multiplicitat de reptes, tant per als avis, que han d'afrontar la sortida de la vida productiva, possibles malalties i, al capdavall, la mort, com per als fills, que ara s'hi han de tornar a acostar. Això significa que han d'adoptar un rol de cuidadors (quan abans eren ells els cuidats) i els avis s'han de deixar cuidar adequadament. Tant ens podem trobar que els

fills, prou atrafegats en la dinàmica de la seva pròpia família de procreació, no responguin a les necessitats dels avis, com que els avis no acceptin el seu nou rol de ser cuidats, en definitiva, les seves limitacions creixents.

2.7.1. Problemes i context terapèutic

Cal enfrontar-se a les malalties o la mort de familiars propers, donar resposta adequada a les demandes provinents dels néts, enfrontar-se amb la pèrdua del treball, d'amics i a la viduïtat. Fins i tot cal redefinir els espais compartits. Si la dona abans estava tot el dia sola a casa, fent-se càrrec de tot però alhora amb tota llibertat, ara li resultarà difícil compartir l'espai amb el marit que ja no treballa, i potser espera que ella estigui pendent d'ell en tot moment. No seria estrany que algun dels dos presentés simptomatologia depressiva.

2.7.2. Quina és la diferència entre la teràpia individual i la familiar?

Sovint, en aquesta etapa, a teràpia ens apareixen persones grans amb una "demència" aparent per unes capacitats cognoscitives no alterades. Des de la teràpia individual podríem establir un pla de treball per tal que el subjecte exerciti la ment. El terapeuta familiar potser s'adona que el que està succeint és que la persona no accepta el fet de quedar-se sola i mostrant una debilitat (la demència) aconsegueix que els fills, que ja formen part d'un altre sistema, tornin a implicar-se per a tenir-ne cura.

3. Variacions del cicle evolutiu normatiu i psicoteràpia

Fins ara hem estat parlant de cursos normatius, però si consultem les estadístiques veurem que avui en dia hi ha molta variabilitat. El nombre de divorcis ha augmentat, igual que el de famílies monoparentals o parelles homosexuals. Per tant, no podem oblidar que hi pot haver una gran diversitat de cursos vitals familiars més enllà del que és normatiu.

La malaltia d'un familiar, un fill, un pare, etc. representa una redefinició del cicle vital familiar, sobretot si entra dins les malalties cròniques. Una mort sempre provoca canvis en el sistema, sobretot si no es dóna en el moment del cicle vital individual i familiar on és més normativa, és a dir, en la vellesa. La immigració, cada vegada més freqüent en aquests dies de dificultats arreu del món, provoca canvis en els cursos normatius, es donen parelles multiculturals, amb famílies d'origen culturalment diferents i, per tant, amb un cicle vital familiar alternatiu.

Tot i així, som conscients de la dificultat que representa analitzar totes les alternatives possibles. Nosaltres parlarem de les que considerem més esteses, però això no implica que la resta d'alternatives no siguin igualment mereixedores d'estudi.

3.1. Malalties cròniques i discapacitats

Una persona amb una malaltia crònica tindrà, per descomptat, dificultats en el cicle vital individual, però és tal la repercussió d'aquesta malaltia que el sistema també es veurà immers en el seu curs. Una malaltia demana molts recursos, econòmics, emocionals, etc. Els membres del sistema al qual pertany el malalt es veuen en la situació d'haver d'intentar de satisfer les noves necessitats d'aquest membre. Són molts els problemes que pot causar aquest fet en el cicle vital familiar. Per exemple, si parlem d'un pare amb una malaltia crònica que té un fill adolescent, aquest fill probablement no gaudirà de la llibertat pròpia d'aquesta edat. La dona d'aquest home també pot sentir-se desbordada, ja que just en el moment en què començaven a tornar a ser parella, els fills es feien grans, ella sent que està més sola davant d'un problema. Caldrà intentar d'ajudar el sistema a canviar per tal que la situació viscuda sigui entesa i tractada de manera més satisfactòria per a tots. A vegades costa demanar ajuda externa (per exemple, una infermera) per fer-se càrrec del malalt, ja que els membres del sistema creuen que tenen l'obligació de fer-se'n càrrec, encara que això impliqui no seguir el seu curs de cicle vital familiar, però després del que hem explicat hem d'entendre que és necessari permetre el desenvolupament del cicle familiar i que estancar-se en una de les etapes no és positiu per a cap dels membres integrants del sistema. També pot donar-se el cas que, ar-

ran d'una malaltia dels progenitors de tipus crònic, els fills es vegin obligats a canviar de nucli familiar, fet que costarà de viure amb naturalitat i que, probablement, presentarà dificultats en el desenvolupament tant del cicle vital familiar com l'individual.

3.2. Mort

Tant en el cicle vital individual com en el familiar, la mort s'ubica en l'etapa de vellesa, i quan no és així el desenvolupament de les etapes restants esdevé més difícil. La mort acostuma a ser una experiència traumàtica quan es produeix de manera inesperada i en un moment de la vida "inadequat". Si una parella té un fill, comença a desenvolupar la funció de pares, criança, adolescència, que marxi de casa, ser avis, etc. Si aquest fill mor, el cicle vital familiar ideat es trenca. Aquest trencament es converteix, en la majoria de casos, en un patiment desbordant, amb simptomatologia. Sabem que és un tema difícil i que el dol requereix el seu procés individual, però des de la sistèmica també haurem d'incloure la possibilitat d'un dol en parella. Intentarem d'evitar que un dels membres culpi l'altre de la mort del fill, igual que intentarem que redefineixin l'etapa en què es troben per tal de procurar que tinguin el seu propi cicle familiar (com hem dit, la parella ja es considera un sistema i, encara que no tingui fills, també duu a terme el cicle vital familiar).

També podria ser que els pares, després de patir la pèrdua d'un fill, no se sentissin capaços de fer-se càrrec dels altres fills, i això mateix els faci alimentar un sentit de culpabilitat que ja hi era a partir de la pèrdua del fill. Per tant, ens trobem en un cicle on la mort causa uns efectes que poden anar molt més enllà.

3.3. Famílies monoparentals

Avui en dia, gràcies a la ciència i a la possible independència econòmica de la parella, hi ha més possibilitats de criar un fill sense una parella (per descomptat, també si el marit o la dona han mort). Quan en el curs normatiu parlàvem de l'etapa en què neix un nen, fèiem referència a una sèrie de normes, rols i pautes que la parella havia de pactar. En aquest cas és obvi que el pacte no es fa amb la parella, però en certa manera també s'ha de pactar amb el nen. La responsabilitat de tenir un fill obliga el progenitor que en té cura a satisfer les necessitats del nen. Per això cal que arribin a un acord. Quan els progenitors són dos, les tasques es poden repartir. Per això, en el cas d'un únic progenitor, es donen moltes més situacions de risc. Aquest únic membre pot sentir-se desbordat en molts moments i, a més a més, regular les visites familiars, dels avis del nen, pot presentar-se com un problema afegit per a aquesta mare o pare solter. La decisió de no tenir una parella pot haver estat voluntària o com a reacció a un desengany, una por de compartir la intimitat, etc. Sigui quin sigui el motiu, cal explorar com aquesta persona viu la situació en l'actualitat, ja que si vol començar amb el galanteig el fet de començar des d'una etapa diferent li pot semblar més difícil i potser requereix ajuda terapèutica. En relació amb

aquest punt, hem de destacar la possibilitat que aquest nucli monoparental evolucioni cap a un nucli familiar reconstituït, amb les dificultats que això pot comportar.

3.4. Divorcis i separacions

Ja dins del cicle vital familiar, la relació de parella es trenca. El fet de tenir fills o no canvia la situació (no és el mateix que se separin sense fills que amb fills), però el que està clar és que les dues persones implicades en el procés legal són la parella. El trencament produït per la separació es pot viure de diferents maneres, pot ser un procés de mutu acord o contenciós, però en termes generals el que succeirà és que resultarà impossible seguir el cicle vital familiar ja iniciat. Sovint les famílies d'origen prenen un paper important, poden fomentar la separació o lluitar perquè no arribi, cosa que pot perjudicar la parella per la pressió que això representa. Si, a més a més, hi ha nens en el sistema, regular les interaccions amb cadascun dels progenitors, el rol que hi han de desenvolupar, etc. fa que el desenvolupament del cicle familiar sigui molt més complicat, ja que la condició de pares es manté, però no la de parella. El progenitor amb la guàrdia i custòdia del fill es pot trobar en el rol de nucli monoparental sense prou temps per a elaborar aquest nou rol i, per tant, amb dificultats per adaptar-s'hi. D'altra banda, tots dos progenitors es tornen a trobar amb la possibilitat d'iniciar un cicle vital familiar que comença amb el període de festeig i que pot acabar en una família reconstituïda.

3.5. Parelles homosexuals

Recentment, les parelles homosexuals han aconseguit el reconeixement legal de les seves unions. Tot i així, encara han d'enfrontar-se a moltes opinions tradicionals que no els accepten. Fins i tot, les famílies d'origen poden no aportar el suport necessari per a la seva unió. Si seguim el cicle vital familiar normatiu, aquestes persones poden trobar dificultats a l'hora de sortir de casa si pensen que resultarà més difícil trobar un membre del mateix sexe per a compartir i configurar un nou sistema familiar. També poden sorgir problemes per la dificultat encara vigent de tenir fills o d'adoptar-ne. La parella, en aquests casos, haurà ("d'acceptar"?) de fer camí sense fills, i les possibles triangulacions que es donin seran amb persones externes al nucli (companys de feina, amics, famílies d'origen, etc.).

La repercussió de no tenir fills (tant en parelles homosexuals com heterosexuals) s'estén a la resta d'etapes del cicle vital familiar. En el normatiu, hem dit que en algun moment els fills hauran de decidir si fer-se càrrec dels pares o portar-los a una residència, sobretot en el cas que quedi només un dels dos membres de la parella. En el cas de no tenir fills, si un dels dos membres de la parella és mort, l'altre no té el consol dels fills o la possibilitat de ser cuidat per la resta del sistema.

D'altra banda, si la parella es trenca, s'obre la possibilitat de tornar a iniciar un cicle vital familiar, i potser el fet de no tenir fills facilita el període de galanteig, tot i que el pes de la relació que s'ha tingut fins aquell moment hi tindrà un paper important.

3.6. Parelles reconstituïdes

En aquest apartat volem incloure totes les noves parelles que ja han viscut un cicle familiar en qualitat d'adults (per exemple, gent que està separada, els que comencen una nova relació, etc.). Un dels problemes principals és que si en casos anteriors hem parlat del pes de les famílies d'origen, aquí hem de parlar tant del pes d'aquestes famílies com del pes del cicle familiar que han trencat, o que s'ha trencat per una causa natural, com per exemple, la mort. Depenent de l'experiència anterior, resultarà més o menys fàcil tornar a començar un cicle des del galanteig. També serà més o menys difícil si es tenen nens, ja que necessiten molta atenció i no resulta senzill conèixer noves parelles i alhora tenir cura dels fills. Fins i tot hi ha gent que no vol tenir fills i que si es troba amb algú que en té, es pot donar un rebuig. O bé tots dos en tenen i la dificultat sorgeix en la interacció dels fills de l'un amb els de l'altre. O uns fills conserven la il·lusió que la família es tornarà a refer i no volen que cap dels progenitors trobi una nova parella perquè aleshores la reconciliació no seria viable.

3.7. Parelles multiculturals

Les ciutats són cada cop més multiculturals, fins i tot petits nuclis rurals reben molta afluència d'estrangers que vénen al nostre paísafer-hi vida. Molts es troben en un període de cicle vital individual propici per començar-ne un de familiar. És normal que aquests joves iniciïn el període de galanteig amb gent d'una cultura diferent de la seva. Es forma una parella multicultural. Com tota parella, tindrà les dificultats pròpies del cicle familiar tradicional, però a més a més és probable que se'n trobin d'altres, a causa de la multiculuralitat. Si abans hem esmentat les dificultats que a vegades es troben les parelles en interaccionar amb les famílies d'origen, no resulta difícil entendre que en aquest cas les dificultats poden ser més presents. Una de les causes principals pot ser la desconeixença que tenim de cultures diferents. Potser uns pares criats en un entorn occidental no poden entendre actituds del fill que sí que entenen els sogres perquè són més pròpies d'un entorn oriental, o a l'inrevés. Fins i tot els membres de la parella poden trobar-se amb dificultats per posar les regles en la convivència si no fan un canvi de creences en algun dels aspectes. Caldrà posar-se d'acord sobre com educar els fills. Per exemple, els eduquem en un pensament occidentalooriental? Mantenim rituals propis del país d'origen del membre estranger? Això farà que el nostre fill/a quedi aïllat del seu entorn social? Aquestes preguntes i altres s'han de resoldre des de la comunicació, des del sistema nuclear familiar, i possibilitar espais de canvi i ampliació dels límits convencionals, etc. Si es donés una separació o divorci, el pare encarregat de la custòdia potser es trobaria amb una dificultat per mantenir els aspectes culturals de l'altre progenitor que, en certa manera, el nen ja té integrats.

També si els pares fan un nou procés de cicle vital familiar, potser l'acceptació dels nens resulta més difícil per a la nova parella (que ha d'integrar elements d'estrangeria) o per als possibles fills de la nova parella, etc.

4. El cas de la família Pérez

En José fa una demanda terapèutica per dificultats de parella. En la fitxa telefònica, on recollim les primeres informacions, ens diu que té problemes amb la seva dona, la Rosa. Tant ella com ell mateix tenen més de seixanta anys, i una filla de divuit anys que presenta un retard mental profund. Pel que fa als orígens, en José ens diu que des dels vint-i-cinc anys viu a Barcelona, i que prèviament vivia amb la famíliaal'Aragó. La seva dona va venir d'Andalusia amb tota la família quan ella era adolescent. Quan en José va arribar a Barcelona, va conèixer la Rosa i al cap d'uns mesos es van casar.

Els citem a consulta al cap d'uns dies. Vénen tots dos i és la Rosa qui comença a parlar. Tal com explica el terapeuta:

> "La Rosa comença la descripció de la seva manca de satisfacció matrimonial queixant-se perquè en José no li dóna tot l'amor i afecte que necessita, mentre ella es presenta com a afectuosa i sensible". (Feixas, 1998, p. 292).

És generosa a l'hora de parlar, i ofereix una sèrie d'exemples de l'actitud de manca d'atenció cap a ella per part del marit. A més, assenyala l'actitud sobreprotectora del marit envers la filla. Parlar de la dedicació i la cura de la seva filla, Lucía, li resulta especialment dolorós. En aquests moments la Rosa esta perdent capacitats físiques, concretament informa d'una pèrdua de visió que d'aquí a poc l'obligarà a deixar la feina. Com comenta l'autor, "s'estava deprimint molt amb la perspectiva de jubilar-se i tenir un marit insensible, que només estava disponible per a la seva filla retardada." (Feixas, 1998, p. 293).

Al llarg del discurs de la seva dona, en José fa intervencions puntuals per qüestionar detalls insignificants sobre la indiferència que es diu que mostra cap a ella.

Reflexió

Fins a aquest punt de la narració han anat sorgint una sèrie de dades que cal tenir en compte. Per exemple, hem vist que la demanda la fa en José, però que la persona que parla a la sessió resulta ser la Rosa. Quina significació creieu que pot tenir aquest fet? Quines altres coses us criden l'atenció?

Sembla que la Rosa té una visió del seu marit negativa. Es basa en el sentiment d'abandonament, de soledat. Actualment ella està en un moment difícil, se sent realitzada en una feina que haurà de deixar per discapacitat física. Això li resulta difícil d'encaixar, però sobretot perquè creu que quan deixi de treballar perdrà tota una xarxa social de suport que sent que a casa no té, perquè el marit es dedica plenament a la filla. Ella veu la relació del marit amb la filla com quelcom que la deixa fora i que, per tant, no hi pot entrar. Les seves dificultats per adaptar-se a les noves etapes les viu en soledat, i atribueix aquesta soledat a la coalició que mantenen els altres dos membres de la família.

Un cop la Rosa havia fet la presentació del problema, va semblar adient esbrinar l'enfocament i la visió que en José tenia del problema. És a dir, la seva pròpia construcció de les crítiques i queixes fetes per la dona.

En José diu sentir-se ofès perquè la seva dona no mostra confiança en els vint anys de relació compartida. Una altra cosa que el molesta és que no pugui entendre que la seva filla depèn de la seva cura; fins i tot insinua que si no fos ell qui se'n fa càrrec, la nena quedaria desatesa. En aquest punt, la Rosa cita amb energia la quantitat de coses que ha fet per la seva filla.

Del discurs es desprèn que el conflicte principal es dóna quan tots tres membres del sistema es troben junts i en José es dedica plenament a la filla, fet que proporciona a la Rosa la prova que el marit prefereix la filla abans que a ella i, per tant, manté una actitud distant amb la filla. El marit entén aquesta actitud com la confirmació que és ell qui ha de tenir cura de la filla.

Reflexió

Destaquem la importància de conèixer el punt de vista dels membres implicats per a poder tenir una visió global i contrastable del conflicte. Veiem que en José no entén com la Rosa posa en dubte que se l'estimi després de vint anys de casats. És a dir, en José sembla no necessitar fets diaris per confiar en l'amor mutu, en té prou de considerar la trajectòria mútua de parella. El fet de tenir orígens culturalment diferents pot ser un element crucial en aquest punt. Podria ser que exigissin de manera diferent una cosa que tenen en comú, l'amor d'un cap a l'altre.

També veiem que en José s'ha vinculat a la seva filla fins a l'extrem de considerar-se l'únic capaç de tenir-ne cura. Retreu a la dona que ella no se'n faci càrrec, alhora que en el discurs es pot percebre que tampoc no li permet de fer-ho. La mare pot sentir-se invalidada com a tal perquè no té oportunitat de desenvolupar el rol de progenitora quan ell està present. Aquesta invalidació la pot portar a buscar suport en la seva parella, però resulta que en José es dedica a la filla, i la Rosa torna a experimentar invalidació. Té el recurs de la feina per a sentir-se realitzada (integritat de l'ego), però el fet de perdre la vista també l'està

invalidant. Tot aquest cúmul de sensacions poden portar la Rosa a voler un canvi. Ella fa una demanda de canvi, però no ha valorat que el sistema no està preparat per a canviar.

Pel terapeuta, queda clar que en José se sent plenament realitzat exercint el rol de progenitor-cuidador. En aquest camp, ell és tot un expert. A vegades vol acostar-se a la dona, però des de petit l'han educat per a mostrar-se seriós, li resulta difícil apropar-se a la Rosa. Com que se sent molt lligat a la Lucía, ha provat d'acostar-se a la Rosa a través de la Lucía (com a element mediador entre progenitors), fet que ha incomodat la Rosa (per tot el que s'ha dit), que encara s'ha allunyat més del marit.

La intervenció següent (l'única que treballarem aquí) s'orienta a obrir canals per a l'acostament entre en José i la Rosa com a parella, atès que el seu paper de pares sembla molt preponderant. Comença amb una reformulació.

La reformulació

Consisteix a proporcionar una construcció alternativa a un fet o situació de manera que se situa en un marc de significat diferent, habitualment més positiu. Per exemple, redefinir un atac de gelosia com l'expressió d'un amor molt passional. Totes les escoles sistèmiques l'han utilitzat, però, d'una manera diferent, i per això hi ha diverses maneres de reformulació. Vegem la redefinició positiva del símptoma i la connotació positiva.

La redefinició positiva del símptoma

Aquesta tècnica, molt emprada pels terapeutes estructurals, intenta proporcionar una lectura relacional diferent dels fets, que posi en dubte les estructures del sistema. Es tracta de desafiar les definicions donades a la família, entre les quals s'inclou el rol del pacient identificat, cosa que en qüestiona la visió de la realitat.

Exemple

Pensem en un nen d'uns tres anys que comença a plorar en el transcurs de la sessió. La família ho pot interpretar com una molèstia i, en últim terme, com una falta de competència de la mare, que no pot fer callar el nen. Però el terapeuta pot utilitzar exactament els mateixos fets (el plor del nen) i atorgar-los un valor positiu: "Bé, també ell té alguna cosa a dir aquí". En intervenir d'aquesta manera, el terapeuta proposa una reformulació positiva del plor del nen i, alhora, li atorga el paper que mereix, en el sentit que un nen de tres anys requereix molta atenció per part dels pares.

Un altre exemple seria redefinir les negatives a menjar d'una adolescent com una "vaga de fam". Això resitua el problema en l'àmbit de les reivindicacions i, llavors, la sessió pot girar entorn de quins són els motius de protesta.

La connotació positiva

Aquesta modalitat de reformulació proposada per l'equip de Milà consisteix a atribuir un significat positiu a la conducta problema o símptoma (sovint en termes de sacrifici generós) del context relacional en què adquireix la funcionalitat, i especificar la contribució de cada un dels membres a la pauta circular.

Sovint, es descriuen aquests comportaments com a inspirats per algun motiu noble, com el de mantenir la família unida. En proporcionar una explicació lògica sobre el perquè cada membre actua de la manera en què ho fa, el terapeuta i el seu equip se situen en una posició de neutralitat, de no jutjar, cosa que situa les conductes dels diferents membres al mateix nivell i evita descripcions del tipus "víctima-victimari", "bo-dolent" o "sa-boig".

A diferència de la redefinició positiva del símptoma, emprada pels terapeutes estructurals, aquesta intervenció connota positivament totes les conductes que formen part de la seqüència que forma el patró circular en què s'insereix el símptoma. L'equip de Milà argumenta que definir només el símptoma en positiu té la implicació implícita de definir la resta de la família en negatiu, cosa que comporta una certa aliança del terapeuta amb el portador del símptoma, mentre que ells propugnen una posició de neutralitat.

La connotació positiva estableix les bases per a una possible intervenció paradoxal de no-canvi. En efecte, si el que passa en l'actualitat té un valor positiu, millor no canviar i

persistir amb els símptomes. Aquesta intervenció té sovint un fort component provocatiu que curtcircuita els patrons interaccionals del sistema i impedeix la funcionalitat que tenia prèviament el símptoma. Atès que la família se sent malament amb el símptoma, es troba amb el dilema de confirmar la visió de l'equip terapèutic i no canviar, o bé desqualificar-lo i canviar. Aquesta modalitat de teràpia treballa amb un contracte d'unes deu sessions, però amb un interval mensual, per donar temps a la família a digerir l'entrada (*input*) provocativa de l'equip.

La reformulació significa alterar el significat d'un símptoma, o de tota la seqüència interaccional que l'envolta (connotació positiva).

"Me he dado cuenta de lo mucho que se quieren ustedes, más allá del hecho de que expresan el afecto de diferentes maneras. También quiero hacer constar mi sincera admiración por los excelentes cuidados que han dado a su hija durante todos estos años. Me impresiona el gran sacrificio que están realizando al dedicarse a la difícil tarea de criar a Lucía, aunque lleven a cabo dichos esfuerzos de maneras diferentes." (Feixas, 1998, p. 296)

En sentir el missatge del terapeuta, fins i tot en José es va emocionar. Aleshores, el terapeuta va proposar un exercici adreçat directamentafomentar l'acostament entre ells com a parella. Per a això, els va demanar fer-se càrrec de la Lucía per uns minuts (fins a aleshores, la Lucía seia entre els seus pares, i en José en tenia cura, mocant-la, etc.), i els va demanar que giressin les cadires de manera que quedessin encarats l'un a l'altre. Vegem aquest breu fragment.

Terapeuta: ¿Está de acuerdo con lo que he dicho de que usted realmente quiere a su marido?

Rosa: ¡Sí!

T: Bien, ¿por qué no se lo dice a él?

Rosa: Sí, le quiero (mirando al terapeuta)

T: No me lo diga a mí. Es él quien necesita oírlo. Por favor, dígaselo a él mirándole a los ojos.

En este momento estaba visiblemente azorada pero tuvo el coraje de decir "te quiero, José" con lágrimas en los ojos. Repetí este proceso con José, que también mostró dificultades evidentes para expresar su amor directamente a Rosa, y a su vez parecía conmovido. (Feixas, 1998, p. 296)

5. El cas d'un circ que va oblidar un ratolí o els terrors infantils

El cas que segueix ens permet il·lustrar molts dels aspectes exposats fins ara:

Un circo olvidó un ratón o los terrores infantiles (extret amb permís de la revista *Redes*, 4, 96-10)

Para María y Ana, en el décimo aniversario de la fundación de nuestra familia.

Hace muchísimos años me despertaba aterrorizado gritando. Mi madre me calmaba, irritándose y apenándose a la vez.

Hace muchos años, mis padres me regalaron un perro. Era un cocker negro. Invisible en la noche, sentía cercano su calor.

Hace diez años fundamos una familia. Éramos tres. La pequeña de la casa se despertaba asustada en medio de la noche. Acudía a la cama de su madre. Ésta, solícita, irritada o simplemente adormilada, la calmaba y conseguía que durmiera. El primer regalo que le hice a la hija de mi compañera fue un conejo blanco de peluche. El muñeco iba acompañado de una historia: "Este conejo tiene un problema. Sufre pesadillas. Se despierta desorientado y aterrorizado. ¿Serás capaz de consolarlo y calmarlo? Sé que es una tarea difícil. A veces, necesitarás ayuda. Pídesela a tu madre, ella te aconsejará sobre cómo hacerlo".

Hace una par de años, una alumna me pidió consejo sobre qué hacer con un caso

Era una mujer entusiasta y competente en su trabajo; me rogó que le dejara hacer un breve comentario antes de exponer el caso. En un tono sincero, me informó de la dureza de la situación que a ella le afectaba profundamente, a la par que me exponía su decidido propósito de ayudar a esa familia.

Trabajando en un servicio público de psiquiatría infantil recibió una demanda a raíz de los terrores nocturnos de la benjamín de una familia. A la primera entrevista acuden los padres, en la década de los cuarenta, y la menor, de diez años de edad. Los padres relatan con detalle y empatía los terrores nocturnos de la pequeña. Ésta, visiblemente conmovida, participa analógicamente en la conversación.

Los padres narran sus múltiples esfuerzos inútiles para ayudar a su hija. Se sienten derrotados por esos terrores nocturnos y tal derrota afecta a su propia percepción

de su capacidad como padres, que se está desmoronando. Mientras transcurre este episodio de la conversación, la niña se muestra preocupada y triste.

La psicoterapeuta se interesó por el resto de la familia. Ahí surgió la verdadera historia terrorífica. Dos hermanos de la pequeña habían sido diagnosticados de una enfermedad de pronóstico fatal. Uno ya había muerto.

La profesional me explicó la ausencia de otros problemas en los hijos y de su correcta evolución, ejemplificada por el éxito académico y social. Pregunté sobre la atención que recibía el hermano enfermo y su familia. Eran tratados por un Servicio de Oncología de un Hospital, que era considerado como muy competente en el tratamiento interdisciplinar de estos casos. Ya para finalizar me interesé por los recursos de la propia profesional que había expuesto el caso. Ella se sentía poco competente en el tema de acompañamiento de la muerte, pero creía ser capaz en el tema de los terrores infantiles nocturnos.

El siguiente paso de esta consulta fue el de dar un consejo claro. En esencia, el consejo fue que le regalara un animal triste de peluche a la niña, para que ella lo cuidara por las noches.

Al volver a mi casa, le pregunté a Ana si recordaba cómo llegó a casa el conejo blanco. Es el único peluche que guarda de aquellos tiempos y está un poco desfigurado. Un cachorro de perro se comió una oreja. Ana se interesó por la razón de mi pregunta. Le expliqué el caso. Y me regaló una idea: "Esta chica es demasiado mayor para creerse esa historia. Yo sólo tenía cuatro años cuando me regalaste el peluche".

No suelo recibir consejos pero éste era excelente. Llamé a mi alumna y añadimos algunos retoques a la idea inicial.
Los padres debían participar comprando un peluche triste y llevárselo a la psicoterapeuta sin que la niña se enterara. La profesional convocaría a padres y a la pequeña para confiarle el animal. Un animal que la psicoterapeuta había logrado parcialmente acompañar pero que debía recibir una atención especial por la noche. La pequeña recibiría el encargo de consolar al peluche por la noche. Se enfatizaría la complejidad de la tarea. Sus padres la podrían ayudar si surgían dificultades. La psicoterapeuta, la pequeña y el peluche se verían al cabo de unos días para valorar el tratamiento. La profesional siguió el consejo, embelleciéndolo y proporcionándole sinceridad y emoción.

A escondidas, los padres le llevaron un triste ratón de peluche a la profesional. En la entrevista conjunta, el ratón ocupaba una silla en la sala. Y la psicoterapeuta narró la siguiente historia: "Les quisiera presentar a un paciente mío (señalando al ratón). Ahora lo ven calmado, aunque sigue un poco triste. Lo encontré hace tres días cerca de aquí. Lloraba desconsolado y estaba muy confundido. Lo traje aquí, le di de comer y le hablé. Al cabo de un tiempo, él me regaló su historia personal. Sus primeros recuerdos alcanzan a verse a sí mismo solo, perdido y asustado. En medio de una gran tormenta, cuando ya pensaba que moriría, fue rescatado por un payaso. Le dio cobijo en el circo en el que trabajaba. El pequeño ratón se hizo muy amigo de los elefantes, a los que quería con devoción. Vivió un año en el circo y, aunque soñaba con ser una estrella, jamás pasó de ser la mascota de los elefantes. Pero era feliz. Cuando el tren del circo se paró en esta ciudad, bajó a explorarla. Al volver a la estación, el circo había partido. Lo que el ratón creyó que sería una actuación, fue una parada técnica. Llevaba dos días llorando cuando se encontró conmigo. He intentado encontrar el circo pero no he dado con él. He hablado mucho con el ratón. Durante el día se muestra tranquiloyconfiado, pero al caer la noche se asusta de su propia tristeza. Yo no puedo llevármelo a casa. Tengo un perro que se come a los ratones. Así que he pensado en ti, pequeña. El ratón necesita compañía por la noche y, cuándo se siente solo, necesita que lo calmen. Es una tarea difícil. Durante el día, la luz ahuyenta sus temores y le encanta hacer su vida. Pensaba que podrías intentar hacerte cargo del ratón. Si tiene problemas tus padres pueden ayudarte a solucionarlos. Pero me gustaría que nos viéramos tú, el ratón y yo dentro de unos días para ver cómo os va".

La pequeña aceptó encantada el encargo. Los padres se mostraron muy emocionados con la sesión. La psicoterapeuta quedó gratamente sorprendida por la reacción de todos.

La pequeña acudió puntualmente a su cita. Acompañada del peluche explicó a la profesional los extraordinarios avances de su amigo el ratón. Ninguna noche ella tuvo que actuar. Sólo tuvo que intervenir el primer día para solucionar un problema. Ella ya tenía un peluche y no sabía dónde poner al ratón para que éste se sintiera tranquilo y el otro no se sintiera desplazado. Después de mucho pensar, decidió que lo mejor era que durmiera con uno a cada lado. Parece que la solución funcionó, pero

le gustaría saber la opinión de un experto. La psicoterapeuta le felicitó por su éxito y le confirmó lo atinado de su comportamiento.

Los padres confirmaron que los temores nocturnos habían desaparecido. Mostraron efusivamente su agradecimiento y se despidieron.

Tiempo después, mi alumna habló con la familia:
los terrores nocturnos no se volvieron a repetir.

En aquest cas, els terrors nocturns de la nena els interpretem com una reacció davant dels problemes que hi ha en el seu entorn, d'acord amb una perspectiva sistèmica. En aquests moments, els pares haurien d'estar criant els fills però, al mateix temps, per la situació que tenen, elaboren la pèrdua d'un fill i tenen una cura especial del fill malalt. Els pares poden sentir que estan fracassant en l'etapa de generativitat i en la de criar els fills. N'han perdut un i l'altre està molt malalt, i a més ara la filla sense malaltia presenta un problema, els terrors nocturns. Aquests pares poden sentir-se incapaços d'actuar davant el problema, empatitzen amb la filla i es preocupen, però els resulta difícil dedicar més recursos al problema, probablement se senten desbordats, per això demanen ajuda.

Activitat

- En quin moment del cicle vital individual es troben els pares?
- I la filla?
- I si tenim en compte el cicle vital familiar?
- Quins aspectes té aquesta família de cicle vital alternatiu?

Solució

Els pares tenen més de quaranta anys. En el cicle vital individual els podríem situar en l'etapa de maduresa amb la tasca de generativitat, si la resolen amb èxit, o estancament, si no aconsegueixen tenir èxit. Pel que fa al cicle vital familiar, els ubiquem en l'etapa de creixement dels fills. La seva filla té deu anys, per tant, es troba en l'etapa d'edat escolar del cicle individual, on la tasca en termes d'èxit és aconseguir la competència envers la inferioritat. No té un sistema familiar iniciat, encara es troba immersa en el seu sistema, el format pels pares, on ella és una filla a qui els pares estan criant. De tota manera, al final de la primera visita els pares ens aporten una dada molt significativa. La seva filla no és filla única, sinó que van tenir dos fills més. A aquests dos nens se'ls va diagnosticar una malaltia greu, amb pronòstic fatal, i un d'ells ja havia mort. Per tant, amb aquesta dada ens hem de replantejar el desenvolupament del cicle vital familiar d'aquest sistema, ja que la malaltia dels fillsila mort d'un ha implicat seguir un curs alternatiu de desenvolupament on els membres del sistema han de trobar el seu nou lloc, redefinir objectius, canalitzar emocions, etc. Precisament sembla que la intervenció terapèutica apareix en aquest moment i amb aquest objectiu.

La nena es pot sentir desemparada, sola i amb problemes per a assolir la seva competència. Segurament no sap trobar el seu lloc en aquesta situació familiar. És massa petita per a implicar-se en segons quines decisions, però alhora se'n veu afectada. Segur que sent el dolor per la pèrdua d'un germà, i la preocupació per la malaltia de l'altre, tant en la seva pell com en el clima general de família. No és difícil pensar que aquest dolor es converteixi en "terror" davant la possibilitat que es repeteixi el procés i es quedi sense cap germà.

El fet que la filla, com a prescripció terapèutica, hagi de fer-se càrrec d'un ratolí de pelfa, té diversos objectius:

- En primer lloc, permet a la nena fer-se responsable de les seves decisions i actuacions. Per primera vegada en el procés de la malaltia dels germans, ha de tenir cura d'algú, fer-se'n càrrec, al cap i a la fi, assolir la competència que E. Erikson atribueix com a tasca a aquesta etapa del cicle vital de la nena.

- Als pares se'ls permet tenir un paper relativament passiu en aquesta intervenció (en la part pràctica), de manera que queden rellevats de la responsabilitat de dur a terme la intervenció. Això els fa possible dedicar els esforços, que per la situació familiar pràcticament s'han exhaurit, a l'altre fill malalt, alhora que se senten participatius pel fet d'haver participat en el disseny de la intervenció. D'aquesta manera, poden sentir que estan criant els fills i per tant, evolucionant cap a una nova etapa, tot i el que ara implica tornar a elaborar una pèrdua.

Bibliografia

Asen, K. E. i Tomson, P. (1997). *Intervención familiar* (ed. original 1992). Barcelona: Paidós.

Carter, E. i McGoldrick, M. (1988). *The changing family life cycle* (2a. ed.). Nova York: Gardner.

Erikson, E. (1963). *Childhood and society cycle* (2a. ed.). Nova York: Norton.

Feixas, G. (1998). Constructos personales en la práctica sistémica. A: R. A. Neimeyer; M. J. Mahoney (Comps.). *Constructivismo en psicoterapia*, 273-309. Barcelona: Paidós.

Haley, J. (1980). *Terapia no convencional* (ed. original 1973). Buenos Aires: Amorrortu.

Haley, J. (1985).*Trastornos de la emancipación juvenil y terapia familiar* (ed. original 1980). Buenos Aires: Amorrortu.

Lamas, C. (1998). Un circo olvidó un ratón o los terrores infantiles. *Redes: Revista de psicoterapia relacional e intervenciones sociales*, 4, 96-100.

Lowe, G. R. (1974). *El desarrollo de la personalidad* (ed. original 1972). Madrid: Alianza.

Minuchin, S. (1977). *Familias y terapia familiar* (ed. original 1974). Barcelona: Gedisa.